

De Probatis|| Sanctorvm|| Historiis

Partim|| Ex Tomis Aloysii Lipoma-||ni, Doctissimi Episcopi, Partim Etiam||
Ex Egregiis Manuscriptis Codicibvs, Qvarvm permultæ antehàc nunquàm
in lucem prodière

Complectens Sanctos Mensivm || Ianvarii Et Febrvarii

Surius, Laurentius

Coloniae Agrippinae, 1576-

VD16 S 10258

X.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-77365](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-77365)

eiusq; nerui adeò contrahebantur, vt manus suas ad se reducere non posset. Sanctos verò suos Dominus ita curauit & illuminauit, vt omnibus quasi nihil passi viderentur.

Tunc exclamauit Martianus: Heu me, vincimur: sed adhuc vnum superest. Iubet ergò amphitheatrum preparari: in quod ingressus, iubet in sanctos omne genus ferarum immitti. At ferae laxatae, nihil laeserunt sanctos, immò verò illorum pedes lingebant. Hæc videns præses, conuocans omnes magistratus ciuitatis, iubet omnes custodias perscrutari, & personas iam morte dignas in amphitheatrum introuidi: atq; sanctos Dei inter diuersorum criminum reos & sacrilegos decollari præcepit. Tunc sanctus Iulianus cum socijs suis dixit: Gloria tibi Christe, qui nos ad hanc horam salutis perduxisti. Tunc venerabilis puer cum sancta matre sua dixit ad præsidem: Nota tibi facies nostras, quas in hoc seculo gratia Christi sic vides immutatas. Tua enim perfidia conabatur fœditatem nobis imponere: gratia verò & pietas Domini nostri Iesu Christi induit nos magna gloria & decore: vt in illa die cognoscas nos in gloria, cum tu fueris in pœna. Ità ergò sancti martyres capite plexi sunt. Cumq; hoc factum fuisset, statim terramotus extitit ingens, vt propè tertia pars ciuitatis à fundamentis subuerteretur, nec locus aliquis persistit, in quo idquod fuisset: accesserunt quoque fulgura & tonitrua & grando, quæ maximam partem incredulorum consumpserunt. Ipse autem præses Martianus seminiuus euasit: verum non post multos dies vermibus scatens exspirauit.

Sancti martyres decollantur.

Ea nocte venerunt sacerdotes ac religiosi viri, vt sanctorum reliquias colligerent, sed præ multitudine cadauerum, sanctorum corpora non agnouerunt. Positis ergò genibus, oratione completa, apparuerunt eis in specie virginum animæ sanctorum, & vnaquæque suo corpori in se dit: sicque sanctæ reliquiae collectæ sunt. Domini verò gratia ita ordinauit, vt sanguis eorum, quasi lacteus panis, circa vnumquemque eorum congelaret: vt nec terra auderet os suum aperire ad sanctorum cruorem recipiendum, quia sceleratorum sanguine iam fuerat satiata. Sanctorum igitur corpora auferentes sacerdotes, sepelièrunt in ecclesia sub sacrosancto velamine altaris: vnde Domini pietas indeficientem fontem prodire iussit, cuius vndis sacrosanctum baptisterium inundatur. In quo loco ea diuina beneficia credentibus tribuuntur, vt si quis adueniat fide & credulitate plenus, cuiuslibet morbi statim consequatur medicinam. Nec silebo miraculum, quod ibi Dominus ad fidelium confirmandam fidem operari dignatus est: nec quisquam debet ambigere, quin idem hodieque efficiat. Decem leprosi iam excisis & putrefactis carnibus, ad fores adducti sunt, vt in die passionis eorum baptismi gratiam consequerentur. Completo igitur in eis sacramento, cum eos baiularent, quia manibus tangi non poterant, eam sunt adepti corporis sanitatem, vt vix quisquam mortaliū pulchrior videretur. Simul autem etiam vox audita est: Iuliani dilecti mihi fides hæc omnia promeruit, & his maiora merebitur. In eodem venerabili loco cæci illuminantur, & dæmones profligantur: neque ibi duntaxat, sed vbicunq; in nomine Domini Iesu Christi, & sancti eius Iuliani basilicæ constructæ sunt. Gloria ergò Christo, qui est fidelis in verbis suis, & tantam gloriam præstat sanctis suis, regnans cum Deo patre in vnitatem spiritus sancti, Amen.

X. leprosi sanantur.

I. Tomo Epistolari.

VITA S. PAULI PRIMI EREMITAE, AVTHORE D. HIERONYMO.

30. IANUAR.,
alij 15. Ianuarij.

Monachorum institutum antiquissimum.

INTER multos sæpè dubitatum est, à quo potissimum monachorum eremus habitari cœpta sit. Quidam enim alijs repetentes, à beato Elia & Iohannè sumpsère principium: quorum & Elias plus nobis videtur fuisse, quàm monachus, & Iohannes antè prophetare cœpisse, quàm natus est. Alij autem in quam opinionem vulgus omne consentit, asserunt Antonium huius propositi fuisse caput: quod ex parte verum est. Non enim tam ipse ante omnes fuit, quàm ab eo omnium incitata sunt studia. Amathas verò & Macarius, discipuli Antonij, quorum superior magistri corpus sepeliuit, etiam nunc affirmant, Paulum

Paulum quendam Thebæum, principem istius rei fuisse: quod non tam nomine, quam opinione nos quoque comprobamus. Nonnulli & hæc, & alia, prout voluntas tulit, iactant, subterraneo specu crinitum calcaneo-tenus hominem fuisse, & multa, quæ persequi ociosum est, incredibilia fingentes: quorum quia impudens mendacium fuit, ne refellenda quidem sententia videtur. Igitur quia de Antonio, tam Græco, quam Romano stylo, diligenter traditum est, pauca de Pauli principio & fine scribere disposui, magis quia res omissa fuit, quam fretus ingenio. Quomodo autem in media ætate vixerit, & quas satanæ pertulerit insidias, nulli hominum compertum habetur.

Sub Decio & Valeriano persecutoribus, quo tempore Cornelius Romæ, & Cyprianus Carthagine, felici cruore damnati sunt, multas apud Aegyptum & Thebaidam ecclesias tempestas sæua populata est. Voti tunc Christianis erat, pro Christi nomine gladio percuti. Verum hostis callidus tarda ad mortem supplicia conquirens, animas cupiebat iugulare, non corpora: & ut ipse, qui ab eo passus est, Cyprianus ait, volentibus mori, non permittebatur occidi. Cuius ut crudelitas notior fiat, duo memoriæ causa exempla subiecimus. Perseuerantem igitur in fide martyrem, & inter eculeos, laminasque victorem, iussit melle perungi, & sub ardentissimo sole ligatis manibus post tergum resupinari, scilicet ut muscarum aculeis cederet, qui ignitas sartagine antè superasset. Alium iuuenili ætate florentem, in amœnissimos hortulos præcepit abduci, ibique inter lilia cædentia & rubentes rosas, cum leni iuxta murmure aquarum serperet riuus, & molli sibilo arborum folia ventus præstringeret, super extractum plumis lectum resupinari, & ne se inde posset excutere, blandis serico nexibus irretitum relinqui. Quod cum, recedentibus cunctis, meretrix speciosa venisset, coepit delicatis stringere colla complexibus, & quod dictum quoque scelus est, manibus attrectare virilia: ut corpore in libidine concitato, se victrix impudica superiaceret. Quid ageret miles Christi, & quod se verteret, nesciebat. Quem tormenta non vicerant, superabat voluptas. Tandem cælitus inspiratus, præcisam morsu linguam in osculantis se faciem expuit, ac sic libidinis sensum succedens doloris magnitudo superavit.

Peridem ergo tempus, quo talia gerebantur, apud inferiorem Thebaida, cum sorore iam viro tradita, post mortem amborum parentum, in hæreditate locupleti Paulus relictus est annorum circiter quindecim, literis tam Græcis quam Aegyptiacis apprime eruditus, mansueti animi, DE VM valde amans: & cum persecutionis procella detorneret, in villam remotiorem & secretiorem secessit. Verum quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames? Sororis maritus coepit prodere velle, quem celare debuerat. Non illi vxoris lachrymæ, non communitio sanguinis, non spectans cuncta ex alto Deus, ab scelere reuocauit. Ad hæc instabat crudelitas, quæ pietatem videbatur imitari. Quod ubi prudentissimus adolescens intellexit, ad montium deserta confugiens, dum persecutionis finem præstolaretur, necessitatem in voluntatem vertit, ac paulatim progrediens, rursusque subsistens, atque hoc idem sæpius faciens, tandem reperit saxeam montem, ad cuius radicem haud procul erat grandis spelunca, quæ lapide claudebatur. Quo remoto, (ut est cupiditas hominum occulta cognoscere) auidius explorans, animaduertit intus grande vestibulum, quod aperto desuper cælo, patulis diffusa ramis vetus palma contexerat, fontem lucidissimum ostendens: cuius riuum tantummodo foras erumpentem, statim modico foramine, eadem quæ genuerat, aquas terra sorbebat. Erant præterea per exesum montem haud pauca habitacula, in quibus scabræ iam incudes & mallei, quibus pecuniæ olim signatæ, visebantur. Hunc locum Aegyptiorum literæ ferunt furtiuæ monetæ officinam fuisse ea tempestate, qua Cleopatram iunctus est Antonius. Igitur adamat, quasi quod à Deo sibi offerretur, habitaculo, omnem ibidem in orationibus & solitudine duxit ætatem, cibum & vestimentum ei palma præbebat. Quod nunc cui impossibile videatur, Iesum testor & sanctos angelos eius, in ea eremi parte, quæ iuxta Syriam Saracenis iungitur, vidisse me monachos, de quibus vnus per triginta annos clausus, hordeaceo pane & lutulenta aqua vixit. Alter in cisterna veteri, quam gentili sermone Syri cubam vocant, quinque caricis per singulos dies sustentabatur. Hæc igitur incredibilia esse videbuntur his, qui non crediderint, quia omnia possibilia sunt credentibus.

Sed ut ad id redeam, vnde digressus sum, cum iam centum tredecim annos beatus Paulus vitam cælestem ageret in terris, & nonagenarius in alia solitudine Antonius

T mora-

Exempla duo
atrocissimæ
persecutio-
nis.

Inuidia mar-
tyris virtus.

Acneid. 3.
Affinis vult
Pauli pro-
dere.

Vide hic mi-
ram Monachorum ab-
stinentiæ &
ciborum de-
lectum.

Marc. 9.

moraretur, vt ipse afferere solebat, hæc in mentem eius cogitatio incidit, nullum vltra se perfectum monachum in eremo confedisse. At illi per noctem quiescenti reuelatum est, esse alium vltius multo se meliorem, ad quem visendum deberet proficisci. Illic erumpente luce, venerabilis senex infirmos artus baculo regente sustentans, cœpit ire velle, quò nesciebat. Et iam media dies, coquente desupèr sole, feruebat, nec tamen à cœpro itinere abducebatur, dicens: Credo in Deum meum, quòd seruum suum, quem mihi promisit, ostendet. Nec plura his, conspicit hominem equo mixtum, cui opinio poetarum Hippocentauro vocabulum indidit. Quo viso, salutaris impressione signi armat frontem, & Heus tu, inquit, quanam in parte hic seruus Dei habitat? At ille barbarum nescio quid infrendens, & frangens potiùs verba, quàm proloquens, inter horrentia ora senis blandum quesitum alloquitur, & dextere protensione manus cupitum iadacat iter, & sic patentes campos volucris transmittens fuga, ex oculis mirantis euauit. Verùm hæc vtrum diabolus ad terrendum eum simulauerit, an (vt solet) eremus monstrosum animalium ferax, istam quoque signat bestiam, incertum habemus.

Signo crucis armat frontem.

Stupens itaque Antonius, & de eo quod viderat, secum voluens, vltius progreditur. Nec mora, inter saxosam conuallem haud grandem homunculum videt, aduncis naribus, fronte cornibus asperata, cuius extrema pars corporis in caprarum pedes desinebat. Infra usque & hoc Antonius spectaculo, scutum fidei & lorica spei, vt bonus praeliator arripuit: nihilominus memoratum animal, palmarum fructus eidem ad viaticum, quasi pacis obsides, afferebat. Quo cognito, gradum pressit Antonius, & quisnam esset, interrogans, hoc ab eo responsum accepit: Mortalis ego sum, & vnus ex accolis eremi, quos vario delusa errore gentilitas, Faunos, Satyrosque & Incubos vocans, colit. Legatione fungor gregis mei: precamur, vt pro nobis communem Deum deprecetis, quem pro salute mundi venisse cognouimus, & in vniuersam terram exijt sonus eius. Talia eo loquente, longæus viator vbertim faciem lachrymis rigabat, quas magnitudo lætitiæ, indices cordis effuderat. Gaudebat quippe de Christi gloria, & de interitu satanæ, simulque admirans, quòd eius posset intelligere sermonem, & baculo humum percutiens, aiebat: Væ tibi Alexandria, quæ pro Deo portenta veneraris. Væ tibi ciuitas meretrix, in quam totius orbis dæmonia cõfluxere. Quid nunc dictura es? Bestia Christum loquuntur, & tu pro Deo portenta veneraris. Necdum verba compleuerat, & quasi penigero volatu petulcum animal aufugit. Hoc nè cuiquam ob incredulitatem scrupulum moueat, sub rege Constantino, vniuerso mundo teste, defenditur. Nam Alexandriam istiusmodi homo viuus perductus, magnum populo spectaculum præbuit, & postea cadauer exanime, nè calore æstatis dissiparetur, sale infuso, Antiochiam, vt ab Imperatore videretur, allatum est.

Monstrum.

Ephes. 6.

S. Paulus in spelunca degit. 1. iohan. 4.

Sed, vt propositum persequar, Antonius cœptam regionem pergebat, ferarum tantum vestigia intuens, & eremi latam vastitatem, quid ageret, quò verteret gradum, nesciebat. Iam altera effluerat dies. Restabat vnum, vt de feri se à Christo non posse, consideret. Pernox secundas in oratione exegit tenebras, & dubia adhuc luce, procùl intueatur lupam, sitis ardoribus anhelantem, ad radicem motis irrepere. Quam sequutus oculis, & iuxta speluncam, cum fera abiisset, accedens, intrò cœpit adspicere, nihil curiositate proficiente, tenebris arcantibus visum. Verùm (vt scriptura ait) perfecta dilectio foras mittit timorem, suspensò gradu, & anhelitu temperato, callidus explorator ingressus, ac paulatim progrediens, sepiusque subsistens, sonum aure captabat. Tandem per cæcæ noctis horrorem procùl lumen intuitus, dum audijs properat, offensus in lapidem pede, strepitum concitauit: post cuius sonitum beatus Paulus ostium, quod patebat, occludens, fera obfirmavit. Tunc verò Antonius præforibus corruens, vsque ad sextam, & eo amplius horam, aditum precabatur, dicens; Qui sim, vnde vel cur venerim, nõlli. Scio me non mereri conspectum tuum: tamen nisi videro, non recedam. Qui bestias recipis, hominem cur repellis? Quesiui, & inueni: pulso, vt aperiatur. Quod si non impetro, hic moriar ante postes tuos: certè sepelies vel meum cadauer.

Talia perstabat memorans, fixusque manebat.

Ad quem responsum paucis ita reddidit heros;

Nemo sic petit, vt minetur: nemo cum lachrymis iniuriam vel calumniam facit. Et miraris si non recipiam, cum moriturus adueneris? Sic arridens Paulus, patefecit ingressum. Quo aperto, dum in mutuos miscentur amplexus, proprijs se salutauere nominibus:

Admittit Antonium Paulus.

bus? gratiæ Domino in commune referuntur. Et post sanctum osculum residens Paulus cum Antonio, ita exorsus est;

En quem tanto labore quæfisti, putridis senectute membris operit inculca canities. En vides hominem, pulverem mox futurum. Verum quia charitas omnia sustinet, narra mihi, quæso, quomodo se habeat humanum genus: an in antiquis vrbibus noua recta confurgant? quo mundus regatur imperio? an supersint aliqui, qui demonum errore rapiantur. Inter has fermocinationes suspiciunt alitem coruum in ramo arboris confedis: qui indè leniter subuolans, integrum panem ante mirantium ora deposuit. Post cuius abscessum? Eia, inquit Paulus, Dominus nobis prandium misit, verè pius, verè misericors. Sexaginta iam anni sunt, quod accipio dimidij semper panis fragmentum: verum ad aduentum tuum militibus suis Christus duplicauit annonam. Igitur, Domino gratiarum actione celebrata, super vitrei marginem fontis vterque confedit. Hic verò quis frangeret panem, oborta contentio, penè diem duxit in vespèrum. Paulus more cogebat hospitij, Antonius iure refellebat ætatis. Tandem consilium fuit, vt apprehenso eregionè pane, dum ad se quisq; nititur, pars cuique sua remaneret in manibus. Dehinc paululum aquæ in fonte prono ore libauerunt: & immolantes DEO sacrificium laudis, noctem transegere vigilijs. Cumque iam esset terræ redditus dies, beatus Paulus ad Antoniũ sic loquutus est: Olim te frater in istis regionibus habitare sciebam? Olim te conferuum mihi promiserat Deus? sed quia iam dormitionis meæ tempus aduenit, & quod semper cupiebam dissolui, & esse cum Christo, peracto cursu superest mihi corona iustitiæ, tu missus es à Domino, qui humo corpusculum meum tegas, immò terræ terram reddas.

His Antonius auditis, flens & gemens, nè se desereret, atque vt comitem talis itineris acciperet, precabatur. Et ille, Non debes, inquit, querere quæ tua sunt, sed quæ aliena. Expedit quidem tibi, sarcina carnis abiecta, agnum sequi? sed & cæteris expedit fratribus, vt tuo instituantur exemplo. Quamobrem, quæso, perge, nisi molestũ est, & pallium, quod tibi Athanasius episcopus dedit, ad inuoluendum corpusculum meum defer. Hoc autem beatus Paulus rogauit, non quod magnoperè curaret, vtrum rectum putresceret cadauer, an nudum? (quippe qui tanto temporis spatio, contextis palmarum folijs vestiebatur) sed vt à se recedenti mœror suæ mortis leuaretur. Stupefactus ergò Antonius, quod de Athanasio & pallio eius audierat, quasi Christum in Paulo videns, & in pectore eius Deũ venerans, vltra responderi nihil ausus est: sed cum silentio lachrymans, ex oculatis eius oculis, manibusq; ad monasteriũ, quod postea à Saracenis occupatum est, rediebat. Neque verò gressus sequebantur animum, sed quauis corpus inane ieiunijs, seniles etiam anni frerant, tamen animo vincebat ætatem. Tandem fatigatus & anhelus, ad habitaculum suum confecto itinere peruenit. Cui cum duo discipuli, qui ei longo iam tempore ministrare consueuerant, occurrissent, dicentes: Vbi tantũ moratus es pater? respondit: Væ mihi peccatori, qui falsi monachi nomen fero. Vidi Eliam, vidi Iohannem in deserto, & verè vidi Paulum in paradiso. Et sic ore compresso, & manu verberas pectus, ex cellula pallium protulit: rogantibusq; discipulis, vt plenius quidnam rei esset exponeret, ait: Tempus tacendi, & tempus loquedi. Tunc egressus foras, & ne modicum quidem cibi sumens, per viam qua venerat, regressus est, illum sitiens, illum videre desiderans, illũ oculis ac mente contemplans. Timebat enim, quod euenit, nè se absente, Christo debitum spiritum redderet.

Cumque iam dies alia illuxisset, & trium horarum spatio viam remeauisset, vidit inter angelorum cateruas, inter Prophetarũ & Apostolorum choros niueo Paulum candore fulgentem, in sublime conscendere. Et statim in faciem suam pròcidens, sabulum capiti superiaciebat, ploransque & eiulans, aiebat: Cur me Paule dimittis? Cur in salutatus abis? Tam tardè notus, tam citò recedis? Referebat postea beatus Antonius, tanta se velocitate, quod reliquum erat viæ cucurrisse, vt instar auis peruolasset: nec immeritò. Nam introgressus speluncam, vidit gēbus complicatis, erecta ceruice, extensisq; in altum manibus, corpus exanime. Ac primũ & ipse viuere cum credens, pariter orabat. Postquàm verò nulla, vt solebat, suspiria precantis audiuit, in flebile osculum ruens, intellexit quod etiam cadauer sancti Deum, cui omnia viuunt, officioso gestu precabatur. Igitur obuoluto & prolato foras corpore, hymnos quoque & psalmos de Christiana traditione decantans, contristabatur Antonius, quod sarculum, quo terram

1. Corin. 13

Coruus panem adfert Paulo.

Philip. 1. 2. Tim. 4.

Obserua, vt per spiritũ didicerit absentia.

Ecces 3.

Anima eius in celos ascendit.

En vt corpus exanime Dei flexis genibus precatur.

foderet, non haberet: fluctuansque vario mentis astu, & secum multa reputans; dicebat: Si ad monasterium reuertar, tridui iter est: si hic maneam, nihil ultra proficiam. Moriar ergo, vt dignum est; & iuxta bellatorem tuum, Christe, ruens, extremum halitum fundam.

Talia eo animo voluente, ecce duo leones, ex interioris cremi parte currentes, volantibus per colla iubis, ferebantur: quibus ad spectis, primo exhorruit. Rursusque ad Deum referens mentem, quasi columbas videret, mansit intrepidus. Et illi quidem directo cursu, ad cadauer beati senis substiterunt; adulantibusque caudis circa eius pedes accubere, stremitu ingenti rugientes; prorsus vt intelligeret eos plangere quomodo poterant. Deinde haud procul ceperunt humum pedibus scalpere: arenamque certatim egerentes, vnus hominis capacem locum foderunt: ac statim quasi mercedem pro opere postulantes, cum motu aurium, ceruice deiecta, ad Antonium perrexerunt, manus eius pedesque lingentes. At ille animaduertit, benedictionem eos a se precari: nec mora, in laudationem Christi effusus, quod muta quoque animalia Deum esse sentirent, ait; Domine, sine cuius nutu nec folium arboris defluit, nec vnus passerum ad terram cadit, da illis, sicut tu scis. Et manu annuens eis, vt abirent, imperauit. Cumque illi recessissent, sancti corporis oneri seniles curuauit humeros, & deposito eo in fossam, desuper humum congregans, tumulum ex more composuit. Postquam autem alia dies illuxit, ne quid pius haeres ex intestati bonis non possideret, tunicam eius sibi vendicauit, quam in sportarum modum de palmæ folijs ipse sibi contexerat: ac sic ad monasterium reuersus, discipulis cuncta ex ordine replicauit, diebusque solennibus Paschæ & Pentecostes semper Pauli tunica vestitus est. Libet in fine opusculi eos interrogare, quæ sua patrimonia ignorant, qui domos marmoribus vestitis, qui vno filo villarum insuunt praedia; huic seminudo quid vnquam defuit? Vos gemma bibitis; ille naturæ cœcauis manibus satisfacit. Vos in tunicis aurum textitis; ille ne vilissimum quidem indumentum habuit mancipij vestri. Sed e contrariò illi quidem pauperculo paradus patet; vos auratos gehenna suscipiet. Ille vestem Christi, nudus licet, tamen seruauit; vos vestiti sericis, indumentum Christi perdidistis. Paulus vilissimo puluere coopertus iacet, resurrecturus in gloriam; vos operosa saxi sepulcra premunt, cum vestris opibus arsfuros. Parcite, quæso, vobis; parcite saltem diuitijs, quas amatis. Cur & mortuos vestros auratis obuoluitis vestibus? cur ambitio inter luctus lachrymasque non cessat? An cadauera diuitum nisi in serico putrescere nesciunt? Obsecro, quicumque hæc legis, vt Hieronymi peccatoris memineris; cui si Dominus optionem daret, multo magis eligeret tunicam Pauli cum meritis eius, quam regum purpuram cum pœnis suis.

VITA SANCTI PATRIS NOSTRI MARTIANI
PRESBYTERI, QUI FUIT OECONOMVS MAGNAE
Ecclesiae Constantinopolitanae, auctore Simeone Metaphrasste.

IANVAR. 10.

Ornamenta
vrbium.

VNT quidem multa quoque alia, quæ hanc regiam exornant ciuitatem, Imperatorum sedes & opes, & omne genus pulchritudo, situsque; & magnitudo, & moenia, quæ sunt hostili manu potentia. Nihil autem ei adfert æquè magnum decus & ornamentum, atque vita virorum bonorum & virtutis amantium. Ij enim maiorem quidem adferunt delectationem, & maiorem etiam admirationem: quin etiam maiorem pariunt vtilitatem. Propterea maior est gloria ciuitatis, ornari potius viris pijs & religiosis, quam murorum propugnaculis. Atque ea quidem multos viros tulit præclaros, qui eam decorant varijs virtutis ornamentis: ex quibus si quis primos accuratè elegerit, & ijs vitam Martiani conferre, vel etiam præferre voluerit, is mihi non videatur à recto excidere iudicio. Quod autem sit non mala de eo nota, sed recta sententia, ipse, vt aiunt, ostendet, eritque procedens fide digna oratio.

Martiani
patria, Pa-
rentes.

Hic ergo Martianus floruit quidem tempore eius, cui fuit idem nomen, nempe Martiani, qui tunc erat dominus Romani imperij. Patriam autem suam veterem Romam ab alto repetens à parentibus, (illi enim ex ea profecti, in hanc Constantinianam ciuitatem, quæ

quæ erat recentior, migrarunt) consequenter erat & illustri natus genere, insigniq; opibus & dignitate, & quod nobilitatem referebat ad splendorem Imperatorium. Tanta autem gloria insignes nactus parentes, pietate autem & religione longè insigniores, ipse quoque educatur liberaliter, & eruditionem pulchrè docetur, nostram, inquam, & exterram. Deindè sicut Moses quoque ad Aegyptios, ita etiam Martianus optimè ventitat ad Byzantinos, & ad maiorem & perfectiorem sapientiam, eam, inquam, quæ est ex spiritu, conuertitur. Quæ quidem ex re & vitæ splendor, & sermonis gratia illi accedens, nomen ei peperit, & insignem fecit inter omnes laicos: Paulò post autem etiam cooprat in clerum ecclesiæ: & cum sacris esset dignus, deducit ad gradum sacerdotum. Qui autem ei ad hoc vim attulit, fuit huius ciuitatis Patriarcha. Nam illum quoque cepit siren illius virtutis, & plenæ erant aures ijs, qui de illo spargebantur, sermonibus & laudibus. Cum ergò gradus, qui inter sacerdotium intercedit, nihil esset quod prohiberet, sed multò magis, vt ad maiora procederet, inuitaret: cum omnes breui tempore peruasisset, vocatè tempore, refertur etiam in numerum sacerdotum. Deindè etiam fit Oeconomus maximæ ecclesiæ communi suffragio, non vim afferens, sed inuitus, & non tam honoratus, quam eos honorans, qui eum prætuleraut. Sed hæc quidem postea.

Promouetur ad sacerdotium.

Modò autem cum ei admodum iuueni creditum esset sacerdotium, & eius parentes è vita iam excessissent, & vtriusq; facultates, quæ erant luculentæ, accepisset, eum iuuentutem quidem moderatè, sacerdotium autè honestè, opes verò piè regere & administrare fuit cognitum: vt qui egenos suæ hæreditatis assumeret coheredes, & eis maiori parte cederet: vel vt hoc potius dicam, cum eis quæstuosam exerceret negociationem, & in paruis suppeditandis maxima vicissim acquireret. Atque alias quidem voluptates magno quodam & excelso animo apparuit eum despiciere, & eis minimè vt: ab vno autem solo victus fuit amore, à verbis, inquam, diuinæ scripturæ: & ad illa oculos perpetuò conuertebat, & eis perpetuò assidebat. quo fiebat, vt nihil esset in eis adedò occultum & inuentu difficile, quod non manifestum & notum euasisset laboriosæ eius diligentia. Venti autem & oculis fortiter imperabat, vt qui sciret florem & robur iuuentutis per ea facile impelli ad lapsum. Sunt autem casus, qui ex ijs oriuntur, multi & difficiles. Precibus & vigilijs se dedebat plurimum, & valdè pueros edocebat, quod ad virtutis rationem attinet, non solum eos, qui erant relati in numerum sacerdotum, sed, vt semel dicam, quo t quot in canitie erant pij & religiosi, & curam gerebant philosophiæ. Illo autem suo præclaro boni & honesti amore, valdè quoque amabat sacras ædes Christi Martyrum, & ex eis alias quidem, quæ laborabant, & ruinam minabatur, reficiebat: alias autem, quæ nondum factæ fuerant, excitabat. Quod autem ardentissimè amabat, & sui desiderij finem existimabat, hoc erat, vt præclaræ & insigni inter martyres Anastasiæ præclarum templum extrueret. Laborabat autem in loco inueniendo, in quo opportunissimè sacram ei ædem extrueret.

Precibus & vigilijs se dedebat.

Templa in staurat & extruit.

Cum de eo autem esset sollicitus, mulier quædam, quæ genus ducebat ex Syrorum Antiochia, Nico nomine, cum paulò antè coniugem amisisset, insignem domum, quæ ei hæreditate obuenerat, posita autem erat in medio Constantinopolis foro, volebat vendere, vt cum eius precium accepisset, ad sua reuerteretur. Hæc cum rescuisset hic ardens amator martyris, & locum vidisset conuenientem, & situm esse aptum suo proposito, pro lucro rem esse ducit: & ad mulierem veniens, loquitur de precio, & numeratis bis mille aureis, persuadet ei donum vendere. Cum sic fecisset, planum erat eum iam velle opus aggredi. Sed qui bonis omnibus aduersatur, ne hic quidem ostendit se suæ artis oblitum, neque omnino cessare aut cessaturum esse malefacere: sed se mulieri astutè insinuans, & ei grauem immittens poenitentiam, eius mentè validè oppugnabat: tanquam aliquas machinas ei pudorem admouens, quòd scilicet à vulgo haberetur ludibrio, quæ sic pulcherrimas consumeret possessiones. erat enim domus antiqua & magnifica, & cui longo antè tempore, magni scilicet Constantini, contigisset edificari: locari autem mercedibus & annuis possessionibus, fati magnum commodum afferebat. His mulier, vt mulier, labefactata, contractum soluere conabatur. Martianus autem, qui nulli volebat esse molestus, nec cogere vt aliquid faceret quod nollet, suo iure cessit, & possessionem dimisit mulieri, quarès actionis sacrum esse fundamentum, & nihil volens offerre sanctæ martyri, quod non prompto & alacri daretur animo, aut quod esset coactum. Ex hoc ergò videbatur malignus victoria potitus: sed fuit illud principium, quo factum est,

Maligni demonis fraus

vt maximè vinceretur. Nam Deus, qui scit omnia traducere ad id quod est conducibile, is prouidet, vt huius rei exitus sit longè melior & præclarior.

Hic enim Martianus cum hoc amore teneretur, & aliquando versaretur in legendis orationibus eius, qui & sermone & moribus & theologia præclarissimè refulsit, sapientis, inquam, Gregorij, & de huius martyris templo cognouisset, vt ille dicit, quòd positum quidem esset in ijs, quæ Domini Rostra vocabantur: erat autem tunc veluti quædam sedes Orthodoxis aduersus Arrianos. Cum ergò cognouisset, quæ ille de eo templo prædixerat, suum gregem incitans, & ei addens animum: Hanc Anastasiam, hanc, inquam, quæ cognomen accepit ex resurrectione, videbitis (sat scio) ampliorem & maiorem. Cumque didicisset non sine Dei numine nec temerè prædictum fuisse à magno illo viro: etsi non magis prædictum fuisset de templo, quàm de populo: & vt potè quòd is, qui per illum hæc prædixisset, posset quoque verba in opus deducere, neque reputans impensarum multitudinè, neque quòd maior esset conatus, quàm qui eius viribus conueniret, ei, quæ omnia potest, fidei rem credens, opus cœpit vrgere: & illud quidem minus & vetus templum relinquit in priori figura, vt sic omnibus ad spectandum propositum, apertius quàm lingua prædicaret Theologi prophetiam: alterum autem ei excitat maximum & pulcherrimum, in orbem quidem varijs porticibus atrijsque & vestibulis, quæ vel ante templum elegatè præ se ferunt speciem, comprehendens: id autem veluti quandam magnam stellam vel lunam, à multis ijsque pulchris stellis circumdatam, in medio erigens. Qualis enim id complexa sit pulchritudo, columnarum splendores, & colores, & magnitudo, lapidumque fulgor, & claritas materiæ, aurum tectum supra illustrans, & vbiq; picturæ, quæ artis quidè perfectione mentes obstupefaciunt, oculos autè demulcent varietate materiæ. Iam verò domum venerandæ illuminationis, aut eam quæ est constituta ad reponenda sacra vasa & donaria, quomodo quis dicens, non minus dixerit, quàm postulet operum dignitas: Ipsorum autem vasorum multitudinem, aut materiam, aut artem qui volet oratione persequi, sciet omnino, se ea solum mirari posse, non lingua exprimere. Adè sunt omnia æquè excellentia, vt etiam si nemo prædixerit, vel ex hoc possit esse manifestum videntibus, quòd ea mente diuina processerunt, & manu diuina opem ferente è superis.

Dedicatio templi, & natalitia martyrum etiam olim celebrata.

Nota insignem liberalitatem in pauperes.

Omnibus autem conuenientibus, noui quidem templi, vt par est, encania celebrabantur, & dies quoque, quo ipsa martyr certamen consummauit, ipso, inquam, Decembre. Vocabant autem encania & fideles Imperatores & sacrum Senatum, & vniuersam (vt semel dicam) ciuitatem. Oportebat autem, qui latebat, Martianum eo die videri, qualis esset moribus, qualis virtute, & quantum se vltra mandata extendebar. Nam cum tota concurreret ciuitas, & egentes vnà cum ea quodam pacto attraheretur, pauper quidam accedens ad hunc virum egregium, (ij enim exquirunt ac discunt benignas & clementes animas, non secus atque ij, qui laborant, medicos) accedens ergò, respexit ad eius dexteram, & petijt vt acciperet aliquod medicamentum famis. Ille autem (tunc enim nihil gestabat in sinu, sed reuera habebat intra animæ sinum benignitatem multam & clementiam, cum remotus fuisset ab omnibus, & locum adspexisset valde latètem, nullo autem alio, nisi vna tegeteretur tunica, quod quidem fuit ei tota vita familiare, vt duabus non vteretur tunicis: cum sic se haberet vir diuinus, etsi facile erat excusando egestatem, repellere supplicationem: nam quòd nihil portabat, testes habebat omnia intuentes oculos. Ille, perindè ac, si non daret, fieri non possèt, vt non Deo offerret molestiam, cum se ea ipsa, qua sola indutus erat, veste exuisset, dat egenti pròpto & alacri animo: & deceterò habebat solam vestem sacerdotalem, & penulam, quæ corpus contegebat, quam etiam vndiquaque contrahens, cupiebat quantum fieri poterat, latere, & id quod factum fuerat, omnium celare oculos.

Postquam autem fuerunt intra ædem sacram, ei autem diuinum celebrare sacrificium iussit primus sacerdotum: ille quidem penulam similiter contrahebat & complicabat, cupiens, vt diximus, rem latere. Qui autem aderant, & vnà cum eis Pontifex, cum oculos in eum defixissent, videt quoddam nouum & arcanum miraculum, & propemodum ijs solum credibile, qui adspexerunt: vident eum intus indutum eximia quadam veste regia, & auro nitenti intertexta, quæ tunc etiam magis apparebat in manibus, quando eos qui accedebant, diuino corpore impertiebat. Hæc videntes, alij quidem apud se mirabantur: alij autem alijs quoque enunciabant, nonnulli quidem vt admirantes, nonnulli

nulli verò, vt est verisimile, etiam inuidentes. Qui etiam ad ipsum pontificem Gennadium accedentes, tanquam existimantes eum nescire, quæ cum scire maximè volebant, ei renunciant. Deindè ei etiam conabantur detrahere, & mouebant calumnias aduersus beatam illam animam. Et ille seipsum quoquè dicebat vidisse, modum autè ignorare, & se re vera de eo dubitare.

Postquam autem à Martiano fuit impositus finis sacrificio, eum accersit Patriarcha, & eum seorsum conueniens, de veste reprehendit, dicens eam magis Imperatoribus conuenire, quam sacerdotibus. Ille autem magis animi dubius, quam is qui dubitabat, pròcidit ad pedes illius, & in eos multas fundens lachrymas, negabat omninò id quod dictū fuerat, & dicebat deceptos fuisse eius oculos. Tale quid enim vel solùm cogitasse, aperta est insania. Adhæc Patriarcha (stultum enim existimabat & à ratione apertè alienum, proprijs non credere oculis) manu propria statim tangens, relaxat ipse penulam simul cum veste sacerdotali, & deceterò miraculum videbatur & dicebatur. Nam illa quidem aurea, quæ paulò antè videbatur, tunica, nusquam erat: nudus autem sanctus videbatur sicut erat, exceptis his indumentis sacerdotalibus: nudus, inquam, qui verè aureis virtutis tunicis, quæ sub adspèctum non cadunt, tegebatur. Hoc Pontificem quidem adducit in admirationem: in admirationem autem adducit etiam Imperatores, cum iam fama ad eos peruenisset: clarum autem erigit trophæum simul & aduersus malignam & sceleratam Arrij insaniam, quæ, pro dolor, vsque ad id tempus defendebatur ab aliquibus. Fidelium enim multitudo, cum miraculo ei esset veluti additus animus, & in recta esset confirmata sententia, Arrij quidem dogmata respuebant tanquam nugæ: ipsi autem perindè ac quædam annuum fluentia, prompto & alacri animo ad templum confluebant, partim quidem contemplaturi eius pulchritudinè, partim autem rectos quoquè audituri sermones. Tanta autem & tam innumerabilis confluebat multitudo, vt vel solùm accessisse prope ambitus, esset præmium multorum sudorum, & à multis existimaretur dignum, de quo acriter contenderent.

Conueniebant ergò, diem vnum festum frequenti deinceps tempore celebrantes. Nam ab eo quoquè frequentia fiebant miracula. Ex quibus, nè in multis dicendis immorer, aliquid vnum accipiens narrabo, quod satis est & ad ostendendam Magni Martiani gratiam, & quòd hoc sacrum templum Dei voluntate factum sit: Incèdium, quod non multa habuit similia, exitio dabat Rostra Domini. Nam cum ignis apprehendisset loca, quæ sunt ad mare boreale, totam urbem cingebat, & sic serpens ferociter, vsque ad mare, quod est in meridie, depascebat omnia quæ intercedebant. Consequenter ergò hanc quoquè sacram ædem ignis comprehendebat impetus. Vnusquisque ergò proprijs neglectis calamitatibus, ad templum acriter procedebat, igni qui non cernebatur, eorū inflammatis animis. Homo autem Dei nihil perterritus, & ne si quidem eum in orbem circumfideret ignis, nihili faciès, sed fidei in Deum credens omnia cedere, sacris acceptis Euangelij, in summum tectum ascendit, & stans in medio flammæ, & se conuertens ad preces: Christe Deus, dicebat, Deus patrum nostrorum, qui Abrahæ sacrificiū suscepisti, & quem ei ex promissione præter spem præbuidisti filium, præter spem à cæde liberaisti: qui etiam in fornace Babylonica tres pueros captiuos eo effecisti potētiores: ipse nunc quoquè Domine hæc tuam domum cõserua, nè lædatur ab igne: & nè concedas, vt opus tuum quod nos multo labore & tanto perfecimus desiderio, ignis destruat, nè adhuc pergat inimicus in nos insolenter gloriari, nec ora Arrianorū, qui sunt nobis propinqui, nos probris appetant: sed nunc quoquè ostende aliquid dignum tua benignitate & maiestate, ad gloriam tui nominis, & ad nostram, qui veritati credimus, gloriationem & exultationem.

Hæc cum ille diceret, vnà cum verbis effluebant lachrymæ, & ostendebant eum intus extabescere. Deindè cum subiunxisset, Amen, videbant omnes ferè qui aderant, primum quidem ignem sibilantem circa totam ædem, & in illam veluti facientem impetum: deindè verò recedentem, & veluti repressum à quadam inexpugnabili & fortissima virtute. Certè hæc quoquè sacra ædes, quomodo diuinorum puerorum aliquando corpora tota illæsa, tota intacta, in tanto, ô Christe Seruator, igne est conseruata. Nec hoc solùm, vt iam antè diximus, sed plurima quoquè alia admirabilia in hoc templo ostenduntur: multa quidem & tunc per Martianum, multa autem post illius

Habet virtus
tua semper
æmulos suos.

Arrianismum
necesse
extinctum.

Claret miraculis
Martianus.

Gen. 22.
Dan. 3.

Precibus
incendium
auertit.

Miracula.

quoque mortem, partim quidem magna inter martyres Anastasia: partim autem ipsa quoque communi omnium regina, intemerata, inquam, Deipara operante. Quæ quidem euentissimè apparens ijs, qui in eo sunt paulò meliores, cum figura & forma consueta, nõ solùm in somnis, sed reuera, causa est vt fugentur dæmones, morbi & ægritudines: veneficijsque & alijs malis medicamentum verè est inexpugnabile. Sed hæc quidem dicere certamè est non facile, & enumerare perindè est, ac mare metiri cyathò.

Insigne miraculum.

Quòd autem non solùm viui, vt rectè viuerent, sed etiam iam mortui, vt viuerent, in hoc templo acceperunt, iam volens declarare oratio, inueniat eorum, qui adsunt, aures paratas ad accipiendum miraculum. Mulier quædam ex superiori porticu dexteræ partis despiciens, & plùs, quàm tutum esset, se in altum extollens, simul & cadit ex alto: & sibi quidem mortem affert, affert autem, pro dolor, mortem quoque foetui, qui in ea habitabat. Quod quidem cum vidisset diuinus Martianus & populus, id ferre non poterant: sed in medio festo erat lametatio & lachrymarum occasio id quod acciderat. Verumenimuerò is qui est natura bonus, non sinit diù dominari illam affectionè: sed antequàm è templo exirent, qui congregati fuerant, (oportebat enim simul & Dei clementiæ, & in eos, qui ipsum amabant, gloriæ opus conspici) cum in altum manus sustulisset Martianus, & communiter oraret cum populo, & mulier surrexit præter opinionem, & intus motus est infans admirabiliter. Sed de miraculis quidem satis sit in præsentia.

Tēplū Irene & Theodori.

Oportet autem omninò alia quoque templa complecti oratione, quæ ille piè ac religiosè ædificauit: Irene, inquam, quæ est inter martyres admirabilis, quod est ad mare positum: & eius, quod est illi continens, diuini scilicet Theodori. Hoc enim templū martyris Irene, erat quidem in principio, neque propter magnitudinem, nec pulchritudinem, nec vllum alium ornatum aut magnificentiam, dignū quod spectaretur. Sed Deo omninò curæ fuit id excitare in eam, quæ nunc cernitur, magnitudinem & pulchritudinem. Quamobrem Gennadio quoque Patriarchæ diuina quædam apparet visio. Dicebat autem visio: Solue hoc templum: tempore enim tui successoris sum id rursus excitaturus. Atque ille quidè simul iussum impleuit, & vitam finijt. Martianus autem ille admirabilis, cum ad eius aures peruenisset hæc visio, atque ei etiam fuisset tradita magne ecclesiæ dispensatio, existimans somnium id ad se deferre, varias apud se versabat cogitationes, quonam modo fieri posset, vt ei succederet hoc opus ex sententia. Inscientibus itaque, ferè omnibus, cum paucis aliquot illuc venit. Deindè etiam cum ipsos iussisset recedere: iam enim erat nox: solus & genu & anima Deo inclinata, vbi nunc sacra ara est posita, Deus, orabat, dicens, qui execranda templa simulacrorum tuo nutu & salutari voluntate euertisti, ab eorum autem deceptione opus tuarum manuum liberasti: ædes autem sacras & templa sancta excitari iussisti, in quibus tu quoque semper diuina multa signa peragis: ipse nunc quoque conuenienter tuo diuino promisso, ad hunc locum respice, & eum sanctifica tua ineffabili gratia & virtute: per nos Domine excitans iam tibi præcognitam domum ad tuam gloriam, ad nostram exultationem, ad multarum animarū salutem, quæ tuum nomen inuocant. Certè Deus & rex omnium, cuius voluntati cedunt omnia, & cuius verè est opus cogitatio. Cum sic orasset, eius oculis somnum immittit Deus, & statim ei ostendit in somnis, & templi situm, & magnitudinem, & aliam omnem ædificationem. Deindè etiam diuinam tanquam in somnis audit vocem: O Martiane, fieri possunt omnia credenti.

Deus vult templum extrui.

Visio S. Martiani.

Cum itaque surrexisset, metu & gaudio plenus, accedit ad archiepiscopum, & exponit visionem. Illius autem gratum assensum assecutus, ad opus aggreditur, & vt, pro ut ei ostensum fuerat, ædem faceret magnificam, cum proximum mare, quod tunc templi fores propemodum alluebat, labore & magnis sumptibus effodisset, templi sic iacit fundamentum: aded vt huic quoque templo conueniat, quod dictum est: Ipse super maria fundauit eam, omnium scilicet opifex. Iactis autem fundamentis, reliqua quoque pergit ædificare. Magnificas enim columnas per seriem vtrinque, statuens, deindè alias ijs supernè imponens, effecit inferiores & superiores porticus. Deindè cum totam eadem omni ex parte comprehendisset *ὑπεραυλοῖσθαι*, ita rectum imponit, maximis id complexus trabibus. Quid autem dixerit quispiam, quàm sint validi parietes, quàm sit amœnum pauimentum, quàm sint alia omnia ornata, accurata & elegantia?

Psal. 13.

Templi mira elegantia.

Nam

DE S. MARTIANO PRESBYTERO.

225

Nam ubicunque quispiam oculum defixerit, existimās se immorari in eo quod est pulcherrimum, deinde rursus aliud attenderit: cum poenitebit morā, quam in priore traxerit: & sic omnia peruadens inueniet, cum semper id quod præcessit, videatur vinci ab eo quod adest. Cuiusmodi autem inuasit quoque dæmon, hoc præclarum opus impedire aggrediens? Nam cum duæ magnæ columnæ, quæ staturæ erant ante arā venerandam, iam essent erigendæ, altera ex ijs manibus hominum diu parere noluit, vixque contineri poterat, & à statu concinno diuertebat, & instrumenta continenter dirumpebantur: ijsque, qui ad hoc ministrabant, defatigata iam erat industria. Tandem cum fieri posse veluti desperassent, ad sanctum vno consensu accedunt, & id quod factum fuerat, renunciant. Is autem non statuit se dedere ocio & socordia. Neque verò afferendi remedij spem abiecit, respiciens imbecillitatem cogitationum & manuum humanarum: sed spei in Deum vniuersum permittens, venit ad locum. Et cum primo manus extendisset, & se totum contulisset ad precationem, & figuram crucis signasset, increpauit dæmonem, qui erat causa impedimenti: Inimice, dicens, & hostis omnis boni, cessa inuidere & ea impedire, quæ sunt ad Dei gloriam. Deinde ipse quoque cum alijs, manibus iam senio affectis, opus vnà attingens, magnū attulit momentum, ex spiritu potius, vt ita dicam, quam ex corpore: & protinus moueri coepit columnæ status, & cessit manibus. Apparet autem in hodiernum vsque diem in columna miraculū, per hoc quod à recto paululum declinauerit. Hanc autem dicimus columnā, quæ posita est à sinistris aræ sacræ ijs, qui adspiciunt ad Orientem.

Sed quomodo pulcherrimi quoque ab eo cōstruētī illuminatorij, quod quidem solemus vocare baptisterium, paucis explicare quis possit pulchritudinem, quod videntibus cum admiratione magnam profundit voluptatem? Compræhensum enim est à quinque porticibus, sicut Probaticam quoque aiunt piscinam, quæ est in Hierusalem. Sed hic quoque maiora, quam illic, videntur fieri miracula. Nam in illa quidem erat qui accedebat angelus, & vno die vnus assequeretur curationem. Hic autem non est seruus qui ministrat, sed aduenit quidem Dominus. Curatio autem nō vno fit die, sed assidue: & non solum corporum, sed etiam aperte animarum. Ostendit autem diuinus Martianus hac quoque, figura baptisterij, se vniuersum fecisse ad formam huius, quæ sermone celebratur, piscinæ. Cum enim rectum tholis diuisisset, & aureis lapillis quæcunque erāt illius ornasset, & ægrotorum figuras descripsit ad vnguem, & ipsum etiā Christū egrotos curantem: vt non solum eos qui laborant, sed medicum quoque videre liceat. Optimum autē fuerit, non ita valde indigendo præsentī oratione, ea quæ dicta sunt, ipsis oculis apprehendere. Nam quæ illic sunt, maiora esse existimo, quam vt ea possimus oratione consequi, & quæ possit solus visus comprehendere. Quamobrem ea quidem statuo præmittere. Quæ autem sunt his germana, & simul propinquo tempore perfecta fuerē, ea dicam vtique: & quod iam mihi fuit in memoria, diuini Isidori templum, adhuc magis literis memorię mandabo.

Cum diuinorum oratoriorum edificatiōnis quodam vehementissimo teneretur amore bonus re vera Martianus, nec magnum quoque neglexit Isidorum: sed vt eius sacras afferret reliquias, & magnificentissimam ei ædem extrueret, magno sibi duxit studio contendendum. Nec cessabat omnem locum considerare ac contemplari. Et idē adhuc quidem differebatur edificatio. cum autem eius collegisset reliquias, & in loculo deposuisset, eas statuit in præsentia seruare in hoc templo martyris. Vbi autem breui aliquo post tempore aggressus est eas transferre, accidit ibi aliquid admirabile & arcanum. Neque enim ipse, nec alia multa manus hominū potuit thecam amplius mouere. Diuinam ergo aliquam rem esse arbitratus, & cum alioqui ei in somnis ipse significasset martyr, se loco delectari, neque velle hinc suas transferri reliquias, deinceps parens visioni, construxit hæc ædem, quæ sita est prope templum martyris Irenes. Quod hæc ædes autem sit grata martyri, per multa hoc signa significat, euidenter apprens, & magna miracula assidue efficiens, & à dæmonibus quidem liberans eos qui detinentur: naufragis autem fluctus sedans, & ventorum sequitiam increpans: eos qui molestia afficiuntur, consolans, & tristitię causas eis adimens, & alioqui egrotantibus aut egentibus ea, quæ sunt grauiā, cessare faciens: & quæ bona sunt, præbens. Hæc cum magnus perfecisset Martianus, & his veluti alijs muris aureis, ornatus gratia & securitatis, ciuitatem decorasset, dissoluit vitam in profunda senectute, priusquam ma-

ximo

Precibus & signo Crucis dæmon enteruatur.

Baptisteriū mirifici operis. Iohan. 5.

S. Isidori templum.

Nota mira de sacris martyris reliquijs & miraculis.

s. Martiani
obitus.

ximo templo Irenes celebraret encænna: hoc veluti excedenti appositum quidpiam elocutus: Hæc ambo in manus tuas commendo Domine, nempe animam quam ipse creasti, & templum quod ego tua voluntate construxi. Quæ cum dixisset, decessit decimo mensis Ianuarij.

Celeberris
ma eius se-
pultura.

Concurrit autem vniuersa ciuitas, deductura reliquias, ipseque qui tunc erat pontifex, & quicumque erant sortis Ecclesiasticæ, & multitudo monachorum, & cœtus honestarum mulierum, & ex magistratibus, quotquot erant pij ac religiosi. Atq; sacras quidem eius reliquias Iohannis Baptistæ monasterium, quod etiam dicitur Danielis, suscipit: quod situm est prope diuinum templum præclari martyris Mocij: quod ipsum quoque fuit opus illius manus, vel, vt verius dicam, propositi. Quo quidem in loco in hodiernum vsque diem præclare & piæ eius memoria celebratur. Aedis autem magnæ Irenes, quam ipse fuerat fabricatus, maximè pia Verina (ea autem erat vxor Magni Leonis) curam suscipit. Quæ quidem, quæ ei ad ornamentum deerant, implet diligentissimè, auroque tectum ornat magnificè. Hæc autem declarat, quæ illic est inscriptio. Templi verò encænna quotannis peraguntur vicefimo Ianuarij. Quo tempore magnus quoque est concursus multitudinis, & frequens in ore omnium decantatur Martiani, tanquam illius filias hæc duo templa vidente multitudine, & eius memoriam per ea renouante: adeò vt nonnulli inter se lepidè dicant cum voluptate: Ecce hæc quoque est alia filia magni Martiani, pulchritudine & magnificentia soror magnæ Anastasiæ. Quod certè ille quidem ipse solummodò de diuina dixit Anastasia, quemadmodum censuerit quispiam esse prætermittendum? Nam cum quidam ex eius familiaribus magnam miraretur impensam: Si desponsurus essem, inquit ille, meam filiam, non quæ ad eius decorem pertinerent & ornatum, statuerem mihi esse præbenda quam possem magnificentissimè? Nunc autem cum impensas statuerimus facere in templum sponsæ CHRISTI, & sponsæ adeò pulchræ, & quæ pro ipso sanguinem non parsit fundere: non longè ampliùs & alacriùs sumus sumptus facturi, nullumque ornamentum speciemque & elegantiam prætermisuri? Tam splendidus & magnificus erat Martianus in ijs, quæ DEO grata erant, operibus: neque vllis parcebat sumptibus.

Templi de-
dicationis
anniuersa-
ria etiam
apud anti-
quos,

Studiū eius
erga sepeli-
endos mor-
tuos.

Etenim non harum solum fuit conditor, sed multarum quoque aliarum ædium non tantum se præstitit opificem, verum etiam refectorem atque reparatorem. Vt magni quoque martyris Theodori, qui fuit in Tanaro: & Stratonici martyris, qui fuit Rhegij. Et quod est magis admirabile, cum in sacris ædibus eius esset manus tam liberalis, ea erat multo magis profusa in cura gerenda pauperum. Quod quidem nunc vult cursim persequi oratio, adeò vt non solum manifesta fieret illius in egenos benignitas, sed hæc ipsa quoque beneficentia qualibus donis dignaretur illius amatores. Noctum vir ille admirabilis obiens plateas & ciuitatis angiportus, huius quoque curam gerebat. Sicubi inuenisset mortuum præ nimia paupertate abiectum, & cuius nemo curam gereret, & quem talem vidisset, tanquam magnum aliquod lucrum assecutus, eum lubenter videbat: cumque eum diligenter lauisset & induisset, & alia iusta pro more ei fecisset, deinde etiam mortuum tanquam viuum alloquebatur: Agedum, dicens, sis quoque nobiscum particeps eius, quæ est in Christo, charitatis. Quæ cum sic diceret, habebat eum qui iacebat, audientem. Surgebat enim, (ò miraculum, quod verbis non potest explicari) & bonum amplectebatur Martianum, curam quæ eius gerebatur, non illum, sed Christum potiùs ostendens suscipere. Deinde sic mortuus, rursus erat mortuus: & talis videbatur ab ijs, qui erant superstites. Hoc autem fuit aliàs quoque cognitum: sed ex hoc euasit manifestius.

Moneta
ænca.

Media nocte, quado maximè putabat fore vt à nemine videretur, vtitabat ad quandam argentarium sibi familiarem, vt aurum permutaret: & accipiens multum minutæ monetæ æneæ, vt haberet quod posset distribuere pauperibus, statim reuertebatur. Argentarius autem accipiens noctem intempestiuam ad lucri occasionem, iniqua trutina ponderabat aureos. Ille autem nihil contradicens, nec omninò accuratè considerans, apertè ostendebat se omnia permittere conscientie eius qui ponderabat. Cum autem hoc sapè fieret, & Martianus simulans se non intelligere, nequaquam in simulari argentarium, cum magna subijt admiratio: & simul tempus considerans, nempe medium noctis, ad meliorem venit considerationem: cœpitque suscipari id, quod erat veritati pro-

propius, & Martiani vitæ conuenientius. Vnum certè ex suis pueris iussit eum sequi egredientē, vt sciret, quidnam ab eo illa minuta fieret pecunia. Neque enim ab argentario cognoscebatur Martianus, vt qui aptè vultum colaret, quando ad ipsum ingredebatur, vt illam minutam acciperet pecuniam. Atque puer quidem sequebatur. Postquam autem incidit vir diuinus in quendam pauperem mortuum in lecto iacentem, & acceptum ex quadam cauponis domuncula, lauit & induit: & cum surrexisset, est amplexus, & eo deindè reclinato, rursus abiit: puerum, cum hæc vidisset, horror inuasit, & conuersus, quàm citissimè fieri potuit, omnia declarat ei qui illum miserat. Illum autem subijt pœnitentia eorum, quæ fecerat: & quòd se iniquissimè in sanctum gesserat, desiebat, & pœnas sumebat de sua conscientia. Certè cum is rursus venisset, vt faceret similia, pròcidit ei ad pedes, & confessus est ea, quæ malè fecerat: & quicquid per fraudem lucratus fuerat, enumerauit. Ità bona tacens actio plura potest facere, quàm verborum multitudo: & quibus nihil profunt reprehensiones & suasiones, ijs opus laudabile procedens silentiò, & latenter transmissum ad eorum conscientiam, meliores reddidit, & effecit vt bonum sua sponte discerent. Diuinus autem Martianus cum dixisset se fuisse nulla iactum iniuria, ab eo quod dabatur, & eo qui dabat, se deinceps abstulit: non tanquàm improbū aliquem auersans: illi enim non solum ignouit, sed etiam professus est se eum habere amicissimum: sed toto pede fugiebat cramben, ex vana gloria proserpentem, & non volens sua alicui homini fieri manifesta, sed ea apud Deum solum reponens. Licet ergò ei qui velit, considerare, quidnam prius possit admirari, insignène miraculum, an beneficentiæ studium, an in vniuersa machinatione eius animi libertatem. Verumenimuerò de illius beneficentia oratio aliud quoquè bonum mihi reuocat in memoriam.

Hæc virtus ei tantæ erat curæ, vt propter eam ne in meretricum quidem domos venire dedignaretur, neque eam rem esse turpem existimaret: sed ad illum ipsum, quæ diligebat, Christum adspiciens tanquàm ad exemplar, qui cum publicanis & peccatoribus propter eorum salutem sæpè habuit consuetudinem, & malis suaderet mulieribus, quæ erant salutaria: quibus nonnunquam inopia erat causa sui interitûs, dum vellent, pro dolor, suo corpore quæstum facere. In eas ergò magis erat profusus, & dextera magis promptus optimus Martianus: & maximè si contigisset festum agi die sequenti. Tunc enim erat paratus plura eis præbere, quàm illæ erant accepturæ ex abominanda nequitia: persuadebatque eis & vt lauacro, & se in sequentem diem seruare impollutas, & ad ecclesiam deindè accedere, & recordantes eorum quæ præcesserant, horribilis gehennæ metum sibi incutere, & Deum placare lachrymis. Quod quidem cum sæpè factum esset, nonnullas boni vincebat consuetudo, diuinusque eis ingruens metus efficiebat, vt non solum stupris, sed omni etiam ornamento valedicentes, ad monasteria & asceteria, id est, loca in quibus se excercerent, prompto & alacri venirent animo. Multæ quoque ex ijs statuerunt ire Hierosolyma, cum ab illo acceperant sumptus, qui sufficerent ad viaticum. Quæ cum vitam maximè puram & priori ex diametro oppositam ostendissent, ne boni quidem spiritûs donorum fuere expertes: sed aliæ quidem ex ipsis morbos soluerunt oratione, aliæ autem demones quoquè, quos prius diligenter coluerant, facillè eiecerunt ex hominibus. Hæc ille, non vt faceret aliquis ex ijs, qui magnis affluunt opibus, id quod redundat exinaniens, sed propter magnum quod egentibus afferebat auxiliū, ne ipsis quidem parcens necessarijs. Sed nonnunquam cum omnia etiam extulisset & erogasset, quæ habebat in manibus, sibi solam spem bonā & ad Dei solum manus adspicere, relinquebat: adeò vt cum alijs, quæ habebat bonis, etiam quæ ad nihil possidendum attinet, primas partes nulli cederet.

Huius autem quod dico, signum est. Dicitur enim, quòd à festo sanctorum reuertens aliquando: nam nec ijs, nec Domini, quæ sit in medio multorum, laudationi deerat diuini cultûs & religionis gratia. Reuertens ergò, quoniam pluuiam erumpere contingerat, madefactus & domum ingressus, cum se inclusisset & vestem exuisset, paucis exiccabat carbonibus. Accidit autem, vt Dei amantissimus pontifex tunc eum accerseret. Qui autem missi fuerant, cum domum inuenissent clausam, pulsabant ostium, & iubebant egredi. Illum verò pudor, nè nudus videretur, cogebat intus manere, quoniam ne alia quidem ei vestis aderat, vt posset indutus progredi. Et ideò renunciauit quidem se venturum, sed tamen adhuc differebat, donè vnus ex ijs qui adcrant, se gerens

Mortuum
Martianus
lauit & in-
duit.

Fugit vanā
gloriam.

Meretricibus
quoque præ-
stat benefi-
cia, vt reser-
uiscant.

Quædam ex
ijs, ad bonā
frugem se
recipiunt.

S. Martiani
magna pau-
pertas.

rens paulò curiosiùs, cùm vni foramini oculum admouisset, & contemplatus esset id quod fiebat, & ipse repletus fuit admiratione, & effecit vt alijs vteretur huius rei testibus, dum suis cernerent oculis. Postquàm itaque id quod visum fuerat, omnes obstupescissent, reuersi sunt, & Patriarchæ cum admiratione omnia apernè re. Illi autem nõ modò venit in mentem admirari, sed potiùs eos increpare, quòd ex adeò paruis statuerint magnum iudicare Martianum, cùm liceret ex multis alijs, & quæ nullus posset alius facillè efficere, illum existimare admirandum & beatum.

Est apud omnes in magna veneratione.

Quanta autem fuerit ex æquo omnium in hunc magnū reuerentia, populi, inquam, & Senatùs, & ipsius Imperatoris, testatur quidem fama: testantur autem etiam, qui tunc fuère potentissimi, Aspar & Ardaburius. Qui etsi essent mala opinione præditi, & ijs qui rectè sentiebant, inimicissimi, diuinum tamen Martianum ne facillè quidem intruere poterant, insignem eius virtutem reuerentes: & ideò illi magnum honorem tribuebant, & templum magnæ Anastasiæ, quod ab illo fuerat conditum, preciosis vasibus ex auro & argento factis decorauerunt. Ille autem donum remunerans, decreuit vt diebus solennibus, patria eorum lingua (Gotthi enim erant) diuinitùs inspiratæ scripturæ in eo templo legerentur. Sed Byzantinis quidem erat Marrianus adeò venerandus, Vocabat autem fama eas quoquè, quæ procul sitæ erant, ciuitates, & vndiquè confluebant: alij quidem percepturi peccatorū curationem, alij verò morborum: & nec deerant quidem, qui à Roma veteri veniebant. Inter quos alio quoquè, quod factum est dignum memoratu, non par esse arbitror fraudare vestras aures.

Morbida mulier curatur ab eo.

Quædam enim mulier laborans diuturno fluxu sanguinis adeò grauiter, vt omnis medicinæ, quòd ad eam attinebat, vanum existimaretur studium & superuacaneum. Ea, Roma relicta, (eam enim vocabant diuina signa Martiani, quæ canebantur ab omnibus) peruénit Constantinopolim. Neque verò eam tantum iter confecisse pœnituit, vt quæ tanta vexatione nihil dignum consecuta sit: sed simul vt ad iustum accessit Martianum, & morbum significauit, curata est mulier. Talis enim fuit hic vir diuinus, vt nec tactu quidem sapè, sed sola precatone & nudo adspèctu liberaret eos qui accedebant, & ei exhibebant negocium. Tantus quidem fuit Martianus miraculis. Talis autem ijs quoquè, quæ rectè & ex virtute gesta sunt, conuenienter diuinæ promissioni, quæ dicit: Eos qui me glorificat, glorificabo. Cuius intercessionibus nobis concedatur, illius esse bonorum participes, in Christo IESU Domino nostro, cui gloria & potentia nunc & in secula seculorum, Amen.

1. Reg. 2.

VITA S. GVILHELMI, ARCHIEPISCOPI BITVRICEN. ORDINIS CISTERTIENSIS, PRÆCIPVE QUAM
gesit toto illo tempore, quo fuit pontifex: scripta ab eius quodam contemporaneo,
& qui satis indicet, se res compertas & sui temporis conscribere: qui tamen
quòd in plerisque verbosior esse videatur, per F. Lauren. Surium,
mutato stylo, in compendium redactus est.

10. IANUAR.
 Henricus
 Archiepi-
 scopus Bis-
 turicensis.

V M ex hac luce migrasset felicis memoriæ Henricus Bituricensis Archiepiscopus, qui inter nos degens, erga clerum & populum summa semper vsus est mansuetudine & humanitate: paucis post diebus Ecclesiæ illius Clerici ad eligendum idoneū successorem cōuenère: sed cùm primùm inter se non concordarent, tandè ex instinctu spiritùs sancti in eam pariter ière sententiam, vt ecclesiæ Parisiënsis antistitem, qui ex illorū collegio ad id erat dignitatis assumptus, accersirent, eius in Episcopo eligendo consilio & prudentia vsuri. Erat enim vir magnus, & cunctis venerabilis, consilijs prouidus, iustus ac timès Deum: cumq; erga alias Galliarum ecclesias multa vteretur sollicitudine, æquum esse existimabant, vt matri suæ, id est, ecclesiæ desolatæ, in qua à teneris annis fuisset enutritus, tam necessario tempore minimè deesset. Ille verò nullas nectens moras, tãquàm deuotus filius afflictæ matri omnibus quibus posset modis consulturus, vocatus mox aduenit. Itaq; vbi ad præfixum

fixum diem conuentum est iterum ab eius ecclesie clericis, post multam deliberationem, id tandem omnibus vnanimiter placuit, vt ex ordine Cisterciensi, cuius tum erat in ecclesia Dei eximia sanctitas, Abbas aliquis in pontificem deligeretur. Ibi tum inter ceteros quos morum sanctitas commendabat, crebro nominatus est Guilielmus, id temporis Carololoci religiosissimus Abbas: qui postquam arduum illud amplexus fuerat insitutum, in dies ad perfectiora contendebat, & sicut generis nobilitate, ita vite sanctimonia ceteris antecellere videbatur. Tandem ex compromisso & huc & alios, ab ipsis nominatos, ad Parisiensem episcopum detulerunt, ex eius arbitrio proculdubio suum antistitem habituri, quem ipse esset indicaturus: quippe qui illorum omnium mores probe cognitos haberet. Sed quia iam hora tardior erat, vir ille prudentissimus noluit in re tanti ponderis precipitare sententiam: sed negotium omne in diem alterum distulit. Etsi autem inuitus admodum eam in se prouinciam recepit, nulla ratione recepturus, nisi schismatis certa discrimina impendere vidisset: at cessit tamen, decreuitque ea nocte solitis vigilijs & precibus incumbere, & diuinum implorare auxilium, vt Dominus desinitus ecclesie pastorem idoneum daret.

Sequenti indedic in beatissima Mariae virginis templo mane sacrificium Missae cum ingenti deuotione obtulit. Aderant vero illi duo eximie sanctitatis & prudentie viri, quorum vnus postea Turonensi, alter Meldensi ecclesie presertus est: Sub horum conspectu schedulas, quibus cera obsignatis Abbatum nominatorum erant inscripta nomina, sub altaris palla reposuit, penitus ignorans, que cuius nomen haberet. Absoluto autem sacrificio, cum lachrymis & multo gemitu humi prostratus, orat Dominum Iesum & eius sanctissimam genitricem, vt qui solus corda nosset omnium, ostendere dignaretur, quem vellet eius ecclesie pastorem constitui. Expleta oratione, nihil iam hesitans de misericordia Dei, surrexit, & ex omnibus schedulis vniam solam apprehendens, nomen inuenit domini Guilhelmi Carololoci Abbatis: moxque rem duobus illis socijs suis indicauit: atque vna cum illis properat ad clericos congregatos, & ipsius aduentum prestolantes. Interim rem apud se & duos illos tacitam habet, dilaturus eius propalationem, donec certius aliquod diuinitus indicium appareret. Et ecce non minima pars eorum, qui conuenerant, obuiam illi procedit: vna voce clamant omnes Guilielmum Abbatem, utpote virum religiosum, iustum, sanctis moribus conspicuum, sacris instructum literis, illustri ortum prosapia, reliquis omnibus debere anteferri. Ita Dominus Iesus, quem ipse iam designasset pontificem, illorum quoque animis inspirauit. His vero auditis, & latitia & admiratio cepit Episcopum, ita ut lachrymas tenere non posset, videns rem diuinitus geri, exclamauitque: A Domino factum est istud: simul Deum benedicens, mox properat cum illis ad reliquos paucos, qui in electionis loco permanserant: atque inde cum omnibus ad beati Stephani metropolitanam accessit ecclesiam: vbi ante aram prostrati cum precibus Domino fudissent, ex omnium fratrum voluntate & consensu, ipso die S. Clementis Guilielmus Abbas in archiepiscopum & totius Aquitaniae primatem eligitur. At illum quidem res tota latebat: postquam vero illi innotuit, non est superbia elatus: immo vero dolere coepit & moestus esse, quod a sublimi diuinarum rerum contemplatione animus ad tractanda secularia & temporalia deinceps auocandus esset. Hinc ergo gemitus, hinc eximo pectore ducta suspiria. Sed quanto ille a tanti honoris dignitate magis abhorrebat, tanto honor ipse eum arctius complexus est, vt possit de illo quoque dici, quod de S. Paula D. Hieronymus ait: Fugiendo gloriam, gloriam merebatur, quae virtutem quasi umbra sequitur, & appetitores sui deserens, appetit contemptores.

Interea positus in deliberatione, quid potissimum sequi deberet, recipere tam molestum in se onus, an fugere potius: videt solennes ad se venire nuncios ecclesie Bituricensis, obnixè rogantes, vt vocationi diuinae obsecundet, & electioni de ipso facte assensum prebeat. Et hi quidem, licet cum veneratione multa suscepti, passi fuissent haud dubie repulsam, nisi maior autoritas obstitisset. Accessit igitur ad has preces Cisterciensis Abbatis mandatum, cui iam relictari, nisi suae professionis vellet esse transgressor, non poterat. Et ne posset vlla ratione effugere, addidit grauius preceptum etiam Apostolicæ sedis legatus, qui id temporis in Gallijs erat. Scripserat autem vterque, epistolam ad illum, plenam ponderis, admonentem illum, ne se diuinæ voluntati preberet refractarium: cogitaret vero quandoque reuersurum Dominum, & talenta collata repetiturum cum vsuris.

Ordinis
Cisterciensis
sanctitas

Petit in
episcopum
Guilielmus
abbas.

Eligitur ab
omnibus.

In vita S.
Paulæ.

Compellitur
electio,
ni assentire.

1. Reg. 15.
Eccle. 4.

Ità igitur ille compulsus, licet valdè in itinere reniteretur, seque indignum clamitaret, velle tandem cogitur, quod nolebat, sciens meliorem esse obedientiam quam victimam. Valedicens verò fratribus, quibus præfuerat, nec sine multis lachrymis multoque cordis gemitu, singulorum se precibus commendans, recessit ab illis corpore tantum, non animo. Porro festinus iter habuit Bituriges: quò cum peruenisset, à populo & Clero, illi procedente obviam, imprimis reuerenter acceptus est: deinde ab episcopis ritu solenni consecratus, curam commissi sibi gregis, non vt mercenarius, sed vt verus pastor suscepit. Et nè sibi deesset, sui que ipsius curam neglexisse videretur, omnes animi motus ità studuit rationis continere imperio, adeoque omnia quæ sunt mundi huius contemnere, vt nihil in ipso reprehensione dignum animaduerti posset à subditis, quibus seipsum virtutis & sanctitatis atque bonorum operum exemplar præbere volebat: non ignorans, quòd semper componitur orbis Regis ad exemplum: nec sic inflectere mentes humanas edicta valent, quàm vita Regentis. Domabat carnem, vt & antea consueuerat: & qui cunctis animi perturbationibus & affectibus à puerò bellum indixerat, nunc acrius indicit, vt posset ex sententia dicere cum Apostolo: Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo: nè fortè, cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar. In opibus & copijs, in honore & dignitate eximia, quæ solent permultos euertere, pauper esse spiritu studebat: inter lautas epulas & in ciborum apparatu nouerat esurire: inter vestitos mollibus asperrimo cilicio terebat corpus, monastico retento habitu, vt non tam pontifex quàm monachus videri posset. Vestes habebat, quæ corpus regerent, non quæ luxum & pompam præ se ferrent: neque his quam aut aspera hyeme adijci, aut feruente æstate detrahi sinit: pondere illarum presus potius, quàm adiutus. Ab eo tempore, quo, relicto seculo, monasticum vitæ genus amplexus est, nunquàm carnibus vesci voluit: licet ob gratiam hospitum, tam ex aucupio quam venatione apparta fercula iuberet mensæ suæ inferri, cum id ratio postulare. Inter mundanos strepitus & aule tumultus, inter litigantium rixas & controuersias pacem peccatoris ita coluit, vt etiam cum his qui oderant pacem, foris pacis studiosum se exhiberet.

1. Cor. 9.

Non depōnit habitū monasticū.

Nunquàm vescitur carnibus.

Cum sciret autem non posse eum incendere alios, qui ipse non ardeat, igne sancti spiritus inflammatus, subditos quoque suos accendebat sanctæ conuersationis exemplis: non modò nulla admittens illicita, sed à multis etiam licitis vitæ abstinentes. Si quæ autem ab alijs essent mala perpetrata, ea haud secus atque propria lugebat: vt è diuerso bonis alienis non aliter quàm suis delectari videbatur. Interioris hominis sui maculas, si quas inuenisset, lachrymis compunctionis diluebat: ita vt deinde facilius non modò festucas, sed etiam ingentes vitiorum trabes, ab aliorum oculis verbo sanctæ prædicationis & irreprehensibilis conuersationis exemplis amoueret. Cauebat enim, nè si proprijs scateret morbis, audiret illud sibi obijci: Medice, cura te ipsum. Qui enim apud Deum pro alijs intercessor est, non debet suis offendere culpis, quem pro alijs deprecatur. Verumenimverò cum sanctus pontifex nihil sibi malè esset conscius, at tamen seruum se putabat inutilem, semperque sibi ipsi suspectus & pauidus, ibi etiam culpam agnoscebat, ubi non erat, clamans cum Propheta: Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me, & ab alienis parce seruo tuo.

Luc. 4.

Psal. 18.

Humilitati præcipue studet. Matt. 20.

1. Pet. 5.

Porro non ignorans virtutum omnium custodem fidissimam, esse humilitatem: tum quoque vnigenitum æterni patris filium, cum Dominus esset omnium, non tamè venisse vt ipsi ministraretur, sed vt ministraret, ad illius se componens exemplum, omnibus humilem & benignum sese exhibuit: quantoque maior erat ex dignitate pontificia, tanto se gerebat summissius, humiliabatque in omnibus, memor illius apostolicæ sententiæ, Non dominantes in Clero, sed forma facti gregis. Valdè autem dabat operam, vt nec integram vitam peruersa doctrina, nec sanam doctrinam vita improba deturparet. Agebatque diligenter apud subiectos, vt ex animis eorum tribulos & spinas vitiorum extirparet, & virtutum semina insereret: sciens non ad ocium, sed ad immensum negocium à Domino se esse vocatum, cui quandoque administrata tam amplæ prouinciæ rationem esset exactissimam redditurus.

Et si autem ob patientiæ & humilitatis studium, quas in virtutum structura fundamenti loco posuerat, quibusdam videretur iustitiæ censuram nonnihil negligere, ab ijsque propterea temerè remissus & tepidus diceretur: at Cleri tamen & ecclesiæ iura

DE S. GVILHELMO ARCHIEPISCOPO BITVRICEN.

231

iura atque libertatem, in nullo passus est violari. Visus quidem fuit indulgentior erga delinquentes: sed pius pastor sua patientia illos prouocabat ad pœnitentiam: quos si vidisset ea humanitate fieri obstinatiores, iam zelo accensus iustitię, ad castiganda & vindicanda flagitia commissę potestatis gladium exerebat: nihil ea in re nec minis principum, nec tyrannorum sœuitia absteritus, nec amicorum blandis precibus fractus aut delinitus.

Cur erga lapsos fuerit lenior.

Non se sinebat instar Heli sacerdotis falsã superari pietate, qui quod in corrigendis filijs esset remissior, cum illis pariter extinctus est. At tamen contemplans humanę conditionis fragilitatem, & ex natura vitijs deprauata semper in deteriora procliuus hominum animos, in alienis culpis propriam attendebat infirmitatem: sicq; seipsum considerans, libenter veniam dabat peccata sua lugentibus ex vera cordis contritione: itã maternis eos fouens complexibus, vt tamen, vbi res posceret, etiam paternę virgę adhiberet disciplinam: seuerus in vitia hominum, benignus erga naturam. Itaq; nec in misericordia remissus, nec in humanitate mollis & effœminatus, nec in rigore iustitię sœuus & crudelis, nec in pietate plus equo indulgēs fuit, sanandis peccatorum vulneribus & vinum & oleum prudenter infundens: vt vini acrimonia vulnerum saniem abstergeret, & olei lenitas dolorem temperaret.

1. Reg. 4.

Erga peccantes vt se gesserit.

Luc. 10.

Quã autẽ circa misericordiã & benignitatis opera sedulus & intentus fuerit, non est silentio tegendum. Misericors & egenis pręstabat alacriter elemosynam, sciens scriptum esse, quod hilarem datorem diligit Deus: quosque abiectiones nouerat, eos sua liberalitate solitus erat anteuertere ac pręuenire: debiles & claudos reficere, maximẽ à quibus nullam expectaret beneficij compensationem, hospites & peregrinos non modò tecto recipere, sed compellere etiam vt intrarent. Eos verò duntaxat admittebat ad familiaritatem, quos sanctitatis opinio commẽdabat: à quibus vt magis magisque disceret esurire & sitire iustitiã, crebris eorum colloquutionibus frui volebat: illis planẽ à familiaritate exclusus, quos vel sciret notatos infamia, vel quibus ipsa familiaritas causã esset eius contemnendę dignitatis & functionis.

Benignitas in pauperes. 2. Cor. 9.

Neque tamen quenquam non amabat in Christo: immò verò prodesse cupiebat omnibus. Nudos pro cuiusque conditione, paucis admodum conscijs, vestiebat: non ab hominibus gloriam quęrens, sed mercedem expectans à Domino: Aegrotos & carceribus inclusos & visitare & consolari studuit, aduersus desperationem & impatientiam, scripturę diuinę sententijs & exemplis eos confirmans. Erant in ijs tertiana & quartana febre vexati, qui concepta in Deum fiducia, quod per sancti viri preces & merita curari possent, rogabant eum, vt manu ipsis imposta, febrem discedere iuberet. At ille molestissimẽ ferens se sanctum vel appellari, vel existimari, eos silere iussit, & ad diuinam poscendam opem se conferre. Illis autẽ cum ingenti gemitu in sua prece persistentibus, vt erat mitis & humilis corde, manus illis imponebat: & alij quidem quamprimum, alij paulò post integram recepẽre sanitatem. Ex ijs sanẽ quosdam nos vidimus bonę existimationis viros, qui hæc nobis itã, vt diximus, gesta testarentur. Et quia vitę sanctitas studiosẽ occultata, per miracula se solet prodere, libet hęc quędam sancti viri miracula commemorare, quę per eum Dominus efficere dignatus est, dum adhuc in carne degeret.

Hinc potest colligi, auctore huius historie res compertas scribere.

Cum more solito vir sanctus diocęsin suam circumiret, & gregem sibi creditũ paternam solitudine visiteret, suumque munus fideliter exequeretur concionando, sacros ordines conferendo, templa & aras consecrando, discordes conciliando, baptizatos sacro chrismate confirmando: puer quidam continuo capitis tremore iam mentes tres & eo amplius agitato, apud montem Falconis illi à parentibus offertur: quem cum vidisset vir pius, manus illi imposuit, & intra triduum ille se sensit incolumem.

Miracula eius.

Capellanus S. Germani de Podio, cuius ecclesia duobus à nostra vrbe milliariibus abest, dimidio ferẽ anno sinistrę manũ officio priuatus, Missas celebrare non potuit. Ea re non medio criter ille afflictus & confusus, à medicis petijt tanti mali medicinam, sed frustra. Tandẽ ad virum Dei venit, manum illi propẽ aridam ostendit. Susceptus ab illo benignẽ, hoc responsi accepit, vt humiliter peccata sua cõfiteretur. Abijt ille, accepta prius sancti patris benedictione, & paulò post reddita sanitate, die tertio Missę sacrificium obrulit. Consecrauerat quodam die vir sanctus ecclesiam quandam, & tanto defatigatus labore, cum clericis & alijs indẽ reuertens, in prato confedit, paulum

lūm ibi cibi sumpturus. Illi prato coniuncta domus erat, ex qua egressa mulier, Huttera nomine, iam partui vicina, sanctum virum alloquitur, eique cum multis suspirijs infelicitatis suae pertexit historiam, quod iam quarto aut quinto peperisset quidem, sed non nisi foetum mortuum: se vero eo nomine accusans, sua culpa id fieri aiebat. Cernens pius pastor calamitatem ouiculæ suae, blâdis eam verbis consolatur, simulque iubet sacerdoti sua peccata confiteri, ac deinde bono esse animo. Denique extensa manu benedixit illi, & de cibo ac potu suo præbuit. Vbi illa cibo sumpto confortata est, abiit, & adueniente partus tempore, prolem saluam & incolumem enixa est, nec unquam postea abortum fecit, licet crebro deinde pepererit.

Nō temerè
ad faciendā
confessione
hortatur.

Opera mi-
sericordiae
spiritualia,

Crebra eius
preces.
1. Theff. 5.

Gen. 15.

Tentatiōes
dæmonis.

Precum
fortissimū
præsidium.

Si quos vir sanctus cōperisset in Ecclesiastici iuris & libertatis iniuriā carceri mancipatos, tandiū ante fores carceris sub dio persistebat, donc̄ ei essent redditi illasi, Exemplo autem Tobie prouocatus, non tantūm mortuos sepulturæ mandabat, sed etiam sine personarum acceptione fratrum funera prosequeretur, pauperum & peregrinorum humanis corporibus libens necessaria præbebat. Intererat autem huiusmodi tristibus spectaculis, vt inde in memoriam rediret conditionis humanæ, extremorumque suorum, & hac cogitatione aduersus peccata se muniret.

Eadem autem misericordiae opera etiam spiritualiter suis impendebat. E surientes pane verbi Dei pascebat, sitientes aqua sapiētiæ salutaris & doctrinæ caelestis reficiebat, nudos secundū animam, ac bonorum operum indumentis destitutos, verbis & exemplis optimis communicabat, ad charitatis studium eos prouocans, quæ est vestis nuptialis: Christum Dominum ad sui cordis hospitium inuitabat, caelestibus cogitationibus intentus, nè quid intra ipsum, tantum hospitem offenderet. Infirmos & in carcere detentos visitabat: vitiorum æstu tanquā quibusdam febribus exagitados, saluberrimarum admonitionum medicamentis fouens & curans, & peccatorum nexibus constrictos & vincos absoluens. Mortuos sepeliebat, peccata mortifera oris confessione docens explicanda. Cū enim sponte hinc nostra in confessione peccata detegimus, id efficimus, vt in suo iudicio Christus ea tegat.

Crebras ad Deum fundebat preces, idque & secretò & prolixè, sciens dictū ab Apostolo, Sine intermissione orate. Sub ipsis autem precibus & Missæ sacrificio mirabili afficiebatur gratia compunctionis. Vidisses ex oculis, tanquā ex fonte quodam insufficienti, vberim manare lachrymas, pia quadam dulcedine & sanctæ deuotionis ardore conditas. Si quæ se animo illius voluissent peregrinæ cogitationes ingerere, cum S. Abrahamo eas abigebat, nostræ redemptionis mysteria in tanto sacrificio nō sine maxima spiritus delectatione reuoluens, nec aliter illud peragens sacrificium, quā si Christum Dominum coram cerneret pati & crucifigi. Erat eius animus totus in cælis, ardenti desiderio cupiens ad illam beatam patriam pertingere: sed interim tamen non sic vni vacabat sibi, vt suarum ouium obliuisceretur. Ab illis sublimibus animi exercitijs, ab illa caelestium sublimi contemplatione dimittebat se ad consulendum subditis suis, ad defendēdos pupillos & viduas, ad subueniendū oppressis, ad tractanda multiuaria negocia crediti sibi gregis. Itaque & diuinis sic inharebat studijs, vt curam populi sui non negligeret: sicque vacabat suorum procurandæ salutis, vt à caelestibus appetendis & consecrandis non auelleretur.

Videns autem serpens tortuosus, antiquus nostræ salutis aduersarius, virum sanctum multiplici gratia & varijs virtutum vernare floribus, multas, easdemque occultas, cōtra eū instruit machinas: modò generis nobilitatem, modò functionis excellentiam, modò ordinis Cisterciensis præstantiā, modò vitam in eodē ordine ab adolescentia innocenter transactam ob oculos illi statuens, vt tam multis vanæ gloriæ incitamentis, ad animi tumorem & fastum eum impelleret, hortareturque præ se alios contemnerè, nec omninò suū ferre contemptum, subditis imperare seueriter, immorigeros punire atrociter, cūcta sibi licita arbitrari, plus omnibus sibi sapere videri. At verò hostis versuti fraudes intelligens vir sanctus, doctus ad prælia spiritus, inexpugnabili humilitatis scuto se munit, & superbi hostis callida machinamenta in illius caput retorquet, sicque fraus in se conuersa, eliditur. Nam quæ ille ad commouendam superbiam adhibuerat, vir sanctus scripturæ diuinæ & sententijs & exemplis facillè profligauit. Simul autem ad fortissimū sanctarum precum præsidium confugiens, ita Dominum orabat: Domine IESV CHRISTE, qui ad te clamantes, à tua misericordia non repellis,

pellis, quique dixisti, Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vite: illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte, ne quando dicat inimicus meus, Præualui aduersus eum. Qui tribulant me, exultabunt si motus fuero: ego autem in misericordia tua speraui. Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris non moueat me.

Postquam autem virulentus serpens suis se artibus nihil in sancto episcopo profecisse vidit, etsi turpiter pudefactum se doluit, at nec sic tamen à nocendi studio cessauit. Suggerebat animo illius, vt quos ob illorum scelera communionem priuasset, illis ex more totius ecclesiæ Gallicanæ multam pecuniariam irrogaret, præter illam satisfactionem, quam pro qualitate criminum imposuerat: vt vel sic à similibus admitendis coercerentur. Nec hæc deerant viri magni nominis, qui dicerent eiusmodi pecuniam posse eum in suos vsus conuertere, aut certè, si id mallet, pauperibus erogare. Sed hac in re vir sanctus admirabili vsus est moderatione & discretione, vt nec Deum offenderet, cui soli placere cupiebat: nec proximis scandali materiam offerret, quos videbat non ita subito ab hac consuetudine posse reuocari, nec æquolatu animo, si ea pecunia priuarentur: immò potius hac occasione maioris quæstus rationes & vi-

Vt se gessit erga excommunicatos.

as meditaturos in suæ salutis perniciem. Itaque media quadam incedens via, morem patriæ nec damnare planè voluit, nec approbare: sed accepta cautione de soluenda multa pecuniaria, congrua satisfactione, pro criminum ratione imposita, excommunicatos clementer absoluit, gratias agens Deo, quod rebelles filij ad sinum matris Ecclesiæ se recepissent: pecuniam verò postea nullam ab eis accepit, licet ob incutendum salubrem timorem, sæpius se accepturum minaretur. Omnes enim mundi huius opes haud secus atque stercora aspernabatur, thesauros suos in cælis collocans, vbi tota animi eius intentio versabatur.

Eundem in modum cum illi persuaderetur, vt in malitia obstinatos & incorrigibiles collecto exercitu debellaret, quò illis profligatis, tranquillitate & pace Ecclesia frueretur, & liberius diuinis officijs vacaret: quam ad rem confirmandam itidem adducebantur patrum exempla, mos regionis à patribus institutus, à posteris obseruatus: nè quid præproperè vir sanctus ageret, ad deliberandum, Deumque obsecrandum temporis spatia accepit. Valdè enim ab effundendo abhorrebat sanguine, nec libebat militaribus accingi armis, hostilesque vastare terras & prædas agere. Nè tamen vel ritum patriæ temerè damnare, vel Maiorū instituta explodere videretur, promisit quidem se facturum, quæ illi suassent: sed hostes non ferro aut igni, sed spiritualiter oppugnandos suscepit. Obduratos igitur & pernicaces seorsum ad se euocat, acriter obiurgat, gladio spiritus, quod est verbum Dei, prosternit: adhibet cōminationes æstuantis gehennæ, illam fornacem pice & sulphure semper arsurā ob oculos ponit: & nè parum efficax sit sermo, assiduus & quotidianus se macerat ieiunijs, orationibus & vigilijs, vt Deus illorum duritiam emolliat. Nec est spe frustratus sua, non sine stupore & admiratione multorum, subito ex lupis agni, ex persecutoribus amici, ex alienis amici & familiares fiunt: & quibus antea contemptibilis & vilis habebatur, iam non modo archiepiscopum, sed sanctum vocant archiepiscopum: parent subditi suo pastori, ad votum celeriter iussu capeffunt. Si qui autem needum obtemperare volunt, ab alijs non alio, quàm ethnicorum & publicanorum, loco habentur. Felices putantur, quibus imperare dignatur, quibus obuiam procedentibus benè precatur, quibus vel simbriam vestimenti eius contigerit attigisse. Sancta conuersatio eius omnium animos illi conciliabat, præsertim quòd ex signis haud obscuris animaduertent eum esse apud seipsum humilem, quod meritò deberet imitari: nec deesse illi auctoritatem, at-

Præfactos & obstinatos vt correxerit. Ephe. 6.

Humilitas eius omnes illi conciliat.

quam non immeritò formidarent.

In ipsi sanè pontificatus sui initijs multas persecutiones & infestationes pertulit: quibus etsi fortasè concuti potuit, deijci tamè aut euerti nequaquam potuit. Regem Francorum, alioqui Christianissimum, ob causas quasdam, quæ in Ecclesiastici iuris detrimentum cederent, diu iratum patienter sustinuit. Non deerant emuli, qui regis ex ignorantia peccantis iram, ad metis facibus, magis magisque inflammarent. Videre tum licuit multos ex ijs, qui sereno tempore amici putabantur, inimicorum induisse animos, & quidè regni optimates. Erant & satrapæ regis, plus homini quàm DEO placere appetentes, qui improbis sermonibus hortarentur eum, vt regem iniuste, vt

Persecutiones patitur.

mentiebantur, offensum sibi reconciliaret: quòd si cūctaretur, se illius facultates minarentur in fiscum regium redacturos, & illum tanquam læsæ maiestatis reum, proscripturos. Sed ecclesiæ columna nec blanditijs eneruatur, nec terroribus concutitur, sciens, Deo magis oportere, quàm hominibus, obedire.

Astor. 5.

Extiterunt autem, sua zizania seminante omnis diffensionis satore diabolo, etiam discordiæ grauissimæ inter ipsum & clericos metropolitanae ecclesiæ, ad eòdè ut quidam ex illis, non leuibus cum contumelijs & probris afficerent: quorum sanè ille furori cedere máluit, quàm maledictum reddere maledictis, & liti atque contentioni inseruire. Verùm omnipotens Deus quorundam bonorum virorum opera & intercessione, & regem pontifici, & filios patri conciliauit, omni illa tempestate sedata. Sanctus autem pontifex ex vtraque hac infestatione creuit existimatione & gloria, vbi robuste mentis eius constantia & præclara apud Deum merita, quæ prius homines latuerant, sese declarare coeperunt. Rex enim, auditis sanctitatis eius testimonijs, suo illum fauore complexus est: & clerici puncti pœnitentia, patrem suum & amare ardentius, & maiori prosequi reuerentia student. Ille è diuerso rebelles prius filios amplius & veneratur & diligit, & alijs, qui nunquam eum offenderant, etiam præfert & anteponit. Nulla post-

Vides hinc quoque authoritatis huius historie res cognitas scribere.

modum in illa Ecclesia extitit rebellio, omnia pro suo arbitratu statuit: cuius rei nos testes sumus oculati. Tam enim certis indicijs plenum eum esse spiritu sancto crebrò comperimus, ut aliquid illi statueri volenti si quis eo absente resistere deliberasset, illo præsentè non posset: immò verò, quod plus habet stuporis & admirationis, votis omnium non sine miraculo in id consentientibus, ut ius conferendi sacerdotia, quæ vulgò Præbendas vocant, in illum, & eius gratia in successores illius trāsferrent, quod antea semper ad totum illorum collegium pertinuerat: ille hoc præsentens ad Ecclesiæ damnum quandoquæ cessurum, spontè & liberaliter hanc oblatam donationem nullo pacto admittere voluit.

Defendit Ecclesiæ iura.

Interim verò nè deesset sancto viro satan suus, qui eius patientiam exerceret, erat quidam vir dolosus, qui sicut eius antecessores, ita & illum pertinaci odio infestabat. Cernens enim sanctum episcopum mansuetum, modestum, simplicem, cōfidentius iura ecclesiæ violare tentauit, & toto malignitatis spiritu debacchari in hominem Dei. At ille hominis versuti fraudes non ignorans, columbæ simplicitatem serpentis prudentia temperat, minimeque patitur ab impio ecclesiam ipsi creditā opprimi: sed opponens se murum pro domo Israël, quantum exigere iustitia videbatur, eoque humiliter restitit illi persecutori, donè ex hac luce migraret.

Hæretici grassantur in Aquitania.

Extitit autem alia quædam longè grauior persecutionū procella, & pugnandi magna necessitas, ut victori sua gloria & præmia cumularentur. Eo nanque tempore in Aquitania, in extremis regni finibus hæretici Ecclesiam Dei ad eòdè exagitârunt, ut penè mergi videretur. Soluebatur ab illis catholicæ fidei vnitas, & iam in eam euaserât multitudinem, ut instâr locustarum operirent terræ superficiem, non occultantes, sed palàm prædicantes perfidiam suam. Cumque scripturæ diuinæ sententias prauè interpretarentur, vinum sibi vertebant in venenum, & ex lumine sibi faciebant materiam cecitatis. Iactabant miseri licere ipsis omnia, se statotibus suis impunitatem promittebant flagitiorum, cæci duces cæcorum. Ea autem proposita impunitate, facile homines, alioqui nimium in vitia procliuës, sibi alliciebant plurimos. Utque apud vulgus imperitum scientiæ sibi existimationem pararent, summoperè in eam curam incumbabant, ut ab alijs rectè intellecta corrumperent, & prauas suas opiniones falsis assertionibus communirent. Iam cultus diuinus illis locis maxima ex parte erat abolitus, & templa haud secus atque iumentorum stabula vilescabant, dum nemo parietes ruinam minitantes instauraret, & brutis animantibus in ea pateret aditus, quæ locubæ pterij & altaria tua Domine cõtaminabât: atque etiam sordes & immuditæ in conspectu introeuntium hominum ante fores iactarentur, ut polluerèt sanctuarium Dei.

Ad horum indoctam doctrinam confutandam, sanandamque insaniam, missi sunt à sanctissimo Pontifice Innocentio viri religiosi Cisterciensis ordinis, multa sanctitate conspicui: qui cum eò venissent, cum magna humilitate verbum Dei seminaturi, inuenerunt terram prorsus sterilem & inutilem: planeque derisi sunt & contempti ab illis superbis hæreticis, nec fructum apud illos facere potuerunt. Ea re comperta, & animo & corpore à deploratis hominibus recesserunt, excusso in illos puluere pedum suo.

suorum. Verùm nē modicum fermētum totam massam paulatim corrumpere, visum est summo Pontifici, vt funestæ arbores, non nisi acerbos & exitiosos ferentes fructus, nē latius suos propagarent ramos, radicitus succiderētur. Mittit igitur literas ad provincias omnes, vt arma capebant ad edomandam hæreticorum perniciam, abolendumq; eorum nomen in terris, quorum iam nomina de libro vitę delera erant. Dignum enim erat, vt qui à capite Christo se separauerant contumaciter & obstinatè, nec vllis admonitionibus ab errore poterant reuocari, meritas pœnas luerent. Pontificis acceptis literis, omniū animi accensi sunt ad capiendas & profligandas vulpeculas, vineam Domini Sabaoth demolientes. In ijs autem facilè primus fuit beatissimus Primas noster Guilhelmus, qui non sine lachrymis multis magnoq; animi mœrore, lectis publicè sanctissimi Pōtificis literis, instar Phinees zelo inflammatus est, crucemq; vesti assuēs, eam voluit virtutum suarum quasi coronidem vel consummationem relinquere, vt Ecclesiastica vnitatis perturbatoribus eliminatis, pacem Ecclesię restitueret. Etsi autem esset imbecillis corpore, non tamen illi deerat animi constantia & fortitudo: nec tam erat senio fractus, quàm ieiunio assiduusq; vigilijs confectus. Igitur conuocatis subditis suis, exponit illis Christi Saluatoris beneficia, humano generi collata, crucis mytheria explicat: in ea sola eos gloriari docet, & vt se gratos declarēt, hortatur vt cruce se signari sinant contra crucis irrisores: profert illam Christi sententiam: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. His alijsq; eius sermonibus egregiè animati, pollicentur se quocunq; intendere velit iter, illum alacriter secuturos. Et illi quidem promissis sterere suis: at sanctus episcopus prius è viuīs excessit, quàm posset voto suo satisfacere. At nec sic tamen putandus est sacra militiæ non interfuisse. Cùm enim in Domini exercitu Abbas Cisterciensis dux & præceptor esset constitutus, sub cuius ille magisterio in habitu monastico diu Christo militauerat, quoniam pacto in re tanti momenti illum deserere potuit? Etsi igitur corpore absens, sed præsens erat spiritu. Nam visi sunt multis militiæ celestis exercitus, præcedente crucis signo, quo etiam illi signati erant. Hinc illa insignis victoria Christianorum Catholicorum, qui illos impios mirabiliter debellarunt, neque ætati parentes, neque sexui. Capta est velut momento temporis populosa vrbs, quam Biturices vocant, quæ iam non exigua scelera meditabatur, sed in id v'sque amentia prorupit, vt magnam sibi videretur assumpsisse religionem, quòd nullam respuisset falsitatem. Inter vbera matrum paruuli quoque cæsi sunt, & neque ecclesiæ, neque monasteria tueri eos poterant, qui Ecclesiæ sciderant vnitatem. Inde itum est Carcassonem munitissimam urbem, ex eaque perfidi omnes eieci sunt. Tandem etiã terræ princeps comprehensus est, genere quidem spectabilis, sed moribus ac religione degener, qui illam hominum faciem susceperat fouendam atque tuendam. Derentus autem est in vinculis, donè miserandum in modum spiritum exhalauit. Contritis igitur & exterminatis impijs, expiantur altaria, extruuntur templa, ecclesiæ dirutę instaurantur: in ijsq; constituuntur sacerdotes, diaconi & clerici, qui diuina celebrent officia, cultumq; diuinum reparent.

Sed vt ad narrationis ordinem reuertamur, cùm beatus Guilhelmus audiisset migrasse ex hoc seculo venerabiles antistites, Turonensem & Parisiensem, valde quidem contristatus est, & planxit planctu magno. Erant enim illi quasi duæ oliuę speciosæ & fructiferæ in domo Dei, & velut lucernæ supremo ardentes lumine, quas verus Oriens miserat ad Occidentis regiones illustrandas. Expectabant autem mox ipsos secuturum Bituricensem Pontificem, vt qui in vita se eximie dilexerant, in morte quoque non separarentur. Fuerat enim inter illos sincera quædã familiaritas, & cùm se animi causa inuicem inuiserēt, de his, quæ ad animarum & ecclesiarum ipsis commissarum curam, administratione & salutem pertinerent, inter se secretò conferebāt, suaq; inter se arcana sibi mutuo cõmunicabant. Illis igitur vita functis, paucis mēsis noster episcopus superuixit. Cupiebat enim dissolui, & esse cum Christo, & licet obitu suo diuinam reuelatione præsciret, tamen longa illi omnis mora videbatur. Interea sic vixit in carne, vt quasi carnis sarcinam exuisse videretur: adeò iam consumptis carnibus, pellis ossibus adhærebat, & artus admodum cõferti atq; extenuati viscibatur: nec tamen cessabat exigere à carne, vt spiritui seruiret. Porro cùm non parum vereretur, nē post ipsius obitū gregem suū lupus rapax ceu pastore orbatū dissiparet & discerperet, valde

Literę Pontificis cõtra hæreticos.

Cruce signati cõtra crucis irrisores. Luc. 9.

Hæretici à Catholicis profligantur.

Obitus episcoporum, Turonensium & Parisiensium.

Phil. 1.

coepit animi esse dubius, quid potissimum eligeret. Nam nec à beata illa supernorum civium iucundissima societate diutius abesse, nec gregem volebat desolatam relinquere: sed inter hæc totum se diuinæ permisit providentiæ & voluntati.

Concione
tur ad po-
pulum.

2. Cor. 12.

Rom. 13.

Iam Saluatoris natalem diem, Circūcisionem quoque sanctus præsul cum fidei populo solenniter celebrauerat: porro pridè Epiphaniæ Domini sentiens adesse tempus migrationis suæ ab hoc exilio ad patriam diu concupitam, populi multitudine congregata in ecclesia protomartyris Stephani, coepit ad illos concionari, vti sapius consueuerat: nec ab hoc officio, neq; à laudibus Dei se retrahi passus est febre acutissima, qua tunc laborabat. Nam etsi vi morbi corporis vires tabescerent, at spiritu roborabatur, vt posset dicere cum Apostolo: Cùm infirmior, tunc potens sum. Interioris enim hominis vires ipsa firmat corporis infirmitas. Sumpserat autem sibi Thematis loco illud Apostolicū, Hora est iam nos de somno surgere, &c. Nimirum pastor bonus iam propediem discessurus ab ouibus suis, exhortabatur ad vigilandum, nè intrarent in tentationem: & nè improuisa illis subreperet mors, admonebat vt semper essent parati, & id genus alia multa, tanquam vltimum Vale illis dicens, proponebat. Sermone absoluto, & data populo benedictione, ex imbecillo imbecillior factus abscessit. Sæuiebat tum solito acrius hyemis frigus, & ille nihilo minus caput habebat nudū, membris febrili languore fatifcentibus. Locus enim ille, in quo sermonem habuit ad populum, omni ex parte vento erat expositus, quod sic affecto corpori non potuit nõ esse incommodissimum. Et tamen perindè ac si opus non haberet, nullius poscebat auxilium, & sine adminiculo domum reuertebatur. Creuit in dies febris, & sanctum Pontificem egregiè exercuit. Deindè quinto Idus Ianuarij, cùm iam omnibus ritè peractis, etiam testamentum, multis assistentibus religiosis & prudentibus viris, condidisset, fratribus conuocatis, extreme Vnctionis sacramentum humiliter ac deuotè percepit: eo percepto, etiam sacrosanctam Eucharistiam sibi porrigi instantissimè postulauit, vt tanto itineris ducè munitus, posset securus hostium cuneos penetrare. Vt autem Dominum & Creatorem suum ad se venisse cognouit, illicò resumptis viribus, de stratu proficiens, tanquam iam febris omnis abscessisset, non sine stupore circumstantium, maximè quòd iam ferè in supremo spiritu positus videretur, & vix aliquid liquoris posset in os admittere, concito gradu procedit obuiam suo Saluatori, vires certè subministrante charitate, flexisq; genibus, totus lachrymis diffuens, illum adorat: vtq; sapius genua possit flectere, crebrò prostratus erigitur, illique suam agonem tota deuotione commēdat, orans vt quicquid purgandum superest, ipse purgare dignetur, nè quid funestum in ipso possit inuenire inimicus.

Extremam
vnctionem
accipit.
Item Eucha-
ristiam.
Nota reuer-
tentiam.

Fuerat autem biduò ferè maxima ex parte loquendi priuatus facultate, ita vt extremas vocum partes tantummodò exprimeret, quas nos coram positi agrè possemus intelligere: sed interim tamen nutibus & signis euidentibus declarabat, integrā ipsi semper permanere memoriā. Porro coram Domino sic prostratus, prolixè orauit, sed eius verba ad plenū intelligi non poterant, linguæ, vt diximus, impedimēto obstante. Deindè expansis in crucis formā manibus, & oculis in cælum sublatis, carnē Saluatoris non sine lachrymis, corde contrito & humili, manducauit. Hoc factò, lætior effectus, confortatur in Domino, sciens se fortissimum in illo supremo certamine habere adiutorem, ducem itineris, præmij largitorem. Mox ad stratum rediens, subleuantium illum manibus adiutus, cùm paululū respirasset, coepit nutibus indicare, velle se vt corpus ipsius defuncti apud Carolū locū humaretur. Illi enim monasterio diu præfuerat, nec immeritò locum illum præ cæteris amare visus est. Aderant autem etiam illi morientis aliquot eius monasterij fratres, nec deerant, qui putarent, illis petentibus, hoc ita illum constituisse.

Hic iterum
author satis
se, p. d. c. c. r.
ta scribere.

Verū inuitò ab omnibus ibi coram positis reclamatum est, ita dicentibus: Absit à nobis, pater sancte, vt corpus tuum nostræ ecclesiæ subtrahi patiamur. Corporis tui præsentia carere nolumus, quæ nobis boni pastoris memoriā iugiter refricabit. Obnixè oramus, vt sicut hætenus plebem tuam ab imminetibus malis protexisti viuus, ita tuearis & vita functus: quosque in vita varijs malorum casibus sæpè eripuisti, etiam sepultus apud nos, tuis meritis & precibus eripere digneris. Ille verò nulla ratione se passus est à sentētia deduci, sed cum lachrymis obsecrabat, vt quod cuius catholico licet, liceret etiam ipsi, nempe sepulturæ locum sibi deligere. Cedunt igitur qui aderant,

rant, & nē patrem affigerent, coguntur velle quod nolūt. Sacrilegum enim putabant, ea praesertim hora, eius supremę resistere voluntati. Ea re ab inuitis impetrata, omnes oscularus est, nutibus orans, vt pro ipso Dominum deprecarentur, & ceu filij pacis pacem inter se amarent & colerent. Illi verò omnes se eius precibus commendabant, & cum vicissim petijssent omnium, si quę intercessissent, offensionum veniam, veriti nē multorum presentia illi esset onerosa, accepta ab eo benedictione & licentia discedendi, non sine lachrymis domum abiē runt, Manserunt autem apud illum pauci familiares & domestici, secretorumq; eius cōscij. At ille nihil à morbo impeditus, vt erat semper orationi intentus, totus in Dei opere versabatur. Labia diuinis assueta laudibus, sine intermissione moueri ad preces videbantur: & vt sanus consueuerat, temporibus & horis congruis diuina coram se officia celebrari voluit, & quos orē promere non poterat psalmos, patulis auscultare auribus, & animo altius affigere studebat. Itā omni tempore aut vacabat precibus, aut raptus in spiritu, cęlestia contemplabatur: nec iam de pręmio hęsitabat, qui se angelicorum spirituum visionibus sentiebat confirmari.

Osculatur
orē, & petit
veniam, si
quem offē
derit.

Perpetuò
orat.

Noctē verò subsequente (solet autem nox exaggerare vim morbi) vir sanctus acrobis coepit vrgeri doloribus: & iam presentiens extremam ferē adesse horam, iussit sub aspectum suum ē serinij proferri vestes pontificales. Ex ijs quasdam minoris precij ad se adduci voluit, quibus etiam tunc vsus fuerat, quando est consecratus antistes: quas immutabili animi proposito ad suam sepulturam diligenter curarat asseruari. Eas verò omnes cuidam ē suis familiaribus, cuius fidem habebat exploratā, ad breue tempus seorsum seruandas tradidit.

Solitus erat vir sanctus circa noctis medium surgere ad preces nocturnas, hymnos, psalmos, & alia à sanctis patribus instituta, cum omni deuotione, & qua par erat solennitate decantare, illud obseruans propheticum, Media noctē surgebam ad confitendum tibi. Ijs verò omnibus ritē peractis, inuictum ab oratione spiritum non relaxans, nunquam dabat membra sopori, nunquam defatigata sinebat quietē capere: sed tandiū manebat in oratione prostratus, donēc illucesceret dies. Sed nunc morbo magis magisque inualecente, cum statutum tempus expectare non posset, quo, vt diximus, ad persoluendas noctis preces surgere solebat: nē illis nondum absolutis hinc fortassis abscederet, horam solitam voluit anteuertere, nē mors ipsum anteuertere. Signo itaque dato ijs, qui ipsi aderant, fratribus, vt laudes Domini inchoarent, ipse prior labijs & pectori suo signo crucis impresso, hęc duo verba, Domine labia, vt cunquē pronūcians, reliqua formare non potuit.

Psal. 118.

Præuenit
nocturnas
preces iam
moriturus.

Illi verò mente eius perspecta, finem illius impendēre, ex precum anticipatione verisimilibus coniecturis didicerunt. Itaque vnus ex ijs, sacerdos religiosus, admodum illi familiaris, à memoratis verbis preces auspicatus est, & cętera omnia, quę sequuntur, alijs adiuuantibus, debito ordine ad finem vsq; perduxit, viro sancto mente easdem preces persolvente. Quibus completis, voce & manu significauit, se velle in terram deponi. Pater illi iussis eius: & quia non decet Christianum nisi in cinere & cilicio mori, in sparsos humi cineres eum deponunt, cilicio semper indutum, licet pauci admodum eius rei essent conscij: quod etiam nunquam sibi passus est ab aliquo detrahi. Cumque paulo spatio temporis sic iacuisset, benedicens fratribus, spiritū suo reddidit conditori.

Vult deponi
in terrā,
Perpetuò
vicitur cilicio.

Moritur.

Audito autem pijssimi patris obitu, vniuersa ciuitas commota est: passim omnis ætas & vterq; sexus cum cereis & luminaribus properant ad ecclesiam beati protomartyris Stephani, quod corpus exanime cum hymnis & canticis psallentium deferebatur. Videre illic multos licebat, qui nullam viuo reuerentiam præstare voluerant: & eam nunc defuncto exhibent, seque hominem sanctum aliquando contempsisse, aut dictis vel factis afflixisse, ducti pœnitentia, palam lugere non erubescunt, & ad sanctum corpus prostrati, adorare non desinunt. Deniquē tota illa nox ab alijs in psalmis & iubilo, ab alijs in planctu & mœrore exacta est. Illucescente altera die, sparsos iam circūquaque rumore de morte sancti viri, ex locis vicinis multitudo populi haud aliter atque ad festum confluit diem, domus & tuguria custode vacua relinquuntur. Vidisses ibi fœminas, dum se verehntur ad pij patris exequias tardiùs venturas, relinquere in cunis vagientes paruulos, & non obseratis domorum foribus, properare ad funus. At eadem, cum quid egissent, & quo in periculo paruulos reliquissent, secum postea perpendent, consternatę animis, quod metuerent nē infantes à feris beluis deuorarentur, cum

cum multo eiulatu accedentes ad corpus sancti pontificis, illi suas proles commenda-
bant: quas deinde, domum reuersa, non sine magna admiratione saluas repererunt: sic
ut etiam illi, qui ostijs apertis, præ sancti patris amore, discesserant prope ad exequias,
postquam domum redière, nullum penitus alicuius detrimentum se passos admirati
sunt. Diem autem illum omnes habuère festiuum & solennem, nec vilo admonente,
omnes ab omni seruili opere spontè abstinebant. Erat sanè & iucundum, & admiratione
dignum spectaculum, videre omnis generis & ætatis homines ad sanctum corpus vndi-
què confluere, vt vultum intueantur angelicum, & manus ac pedes deosculentur: quos
tamen semel exosculari non fuit satis, sed crebrò reuertebantur, vt oscula denuò infi-
gerent.

Vultus an-
gelicus de-
functi.

Globus
igneus vi-
detur.

Eodem autem die circa horam vespertinam, cum vniuersus clerus & populus ad ce-
lebrandas pastoris sui exequias conuenisset, quasi globus igneus in aère suspensus, supra
sancti protomartyris Stephani ecclesiam instar stellæ coruscantis apparuit: quem non
solum illi qui aderant, sed etiam nonnulli aliunde ad nostram urbem properantes, di-
midia ferè horæ spatio se vidisse, cunctis admirantibus, nunciabant. Interim paraba-
tur cum multa festinatione feretrum, quo sacrū corpus ad Carolilocum, quemadmo-
dum sanctus vir decreuerat, deportaretur, populo hanc eius voluntatem adhuc penitus
ignorante. At postquam rei veritas innotuit, subito commoti sunt vniuersi: & sole iam
ad occasum inclinante, omnes vnanimiter statuerunt, vt omni studio, adhibitis custo-
dibus, valuas & omnes aditus templi etiam armata manu obseruarent, nè quis sacrum
corpus per vim posset auferre: neque illorum pars minima intra Ecclesiæ parietes tota
illa nocte egère excubias. Manè autem alterius, id est, Dominicæ diei, iuxta altare san-
cti martyris humo altius effossa, & omnibus ad sepulturam necessarijs celeriter prapa-
ratis, nè quod posset impedimentum incidere, sanctum corpus etiam ante sacra Missa-
rum solennia sepulture mandare constituerant. Verum ille moderator & rerū & tem-
porum, qui serui sui gloriam nulla ex parte minui, sed augeri potius voluit, nihil absq;
ratione & ordine fieri permisit.

Turbæ per-
tinacia in
asseruando
sacro cor-
pore.

Celebrato igitur prius Missæ solenni sacrificio, stabant seorsum fratres Caroliloci,
animi dubij, quid agerent: & neq; propius audent accedere, neq; vt supremè sancti pa-
tris voluntati fiat satis, postulare. Iam enim turbæ conspirauerant, vt si alienæ manus
auferendo sancto corpori admouerentur, aut si qui aduenç vel ignoti illud apprehen-
dere conarentur, repente trucidarentur. Et quidem ex senioribus & maioribus Ecclesiæ
nonnulli, nè fidem datam sancto episcopo infringere, liberam illis fratribus tollen-
di corporis fecère potestatem: sed id eo & libentius & liberius, quod satis scirent ne se-
ipsos quidem, etiamsi vellent, ceteris fratribus Ecclesiæ illius non consentientibus, &
turbis renitentibus, sacrum corpus inde posse amouère. Ità ergò fratres Caroliloci vi-
dentes se nihil posse proficere, Cleri & populi mirantur deuotionem: ceduntq; turbis,
spe & expectatione sua frustrati, præsertim cum ipsis presentibus cum honore debito
sacrum corpus beatissimi viri sepulture traderetur.

Miracula.

Nec defuerunt miracula, quæ illius sanctitati illustre redderent testimonium. Nam
eo ipso die per merita illius, necdum humato eius corpore, inter cetera insigne quod-
dam contigit miraculum, quod nolimus silentio prætereire. Puer quidam non omni-
nò decem annorum, toto curuatus corpore, cælum intueri non potuit, sed prono sem-
per vultu terram spectabat. Iam triennio id incommodi pertulerat, manuum ac pedum
officio penitus destitutus. Cibus aliena manu eius ori inferebatur, & ad nature neces-
saria à matre portabatur, quæ sic languente filiolo suo, ipsa pariter languebat, eiusq; af-
flictione acrius affligebatur. Vt autem percepit hic puer sanctum episcopum è corpo-
re excessisse, multa instantia obsecrat matrè, vt ipsum perferre non grauetur ad Ecclē-
siam, quò possit sancti patris corpus exosculari. Acquiescit tandem mater eius crebrò
repetitis precibus, eumque suis complexa vlnis, difficulter in templum inferre po-
tuit præ turba. Vt autem propius accessit, constanti animo prostravit se cum par-
uulo suo coram sacro corpore, & ambo osculati sunt eius manus & pedes. Ea ipsa
hora audit mater quasi fragorem quendam & commotionem ossium filij sui, quæ
(vt ipsa testabatur) potuisset etiam audiri à multis, si non obtitisset circumstantis po-
puli strepitus & tumultus. Redit mater cum illa sua sibi multum chara sarcinula,
& cum iam procù à turba recessisset, exclamat filius, & dicit: Sine me, mater,
meis

meis ingredi pedibus: ecce enim per merita sancti Episcopi sentio me redditum sanitati.

Quibus auditis, mater illum deponit, & consolidate sunt bases eius & plantæ, & sine vilo adminiculo, cunctis admirantibus, iter cepit. Stupet mater, stupet vicini omnes, qui nouerant puerum triennio tam malè affectum fuisse. Timens autem mater puero ob recentem adhuc curationem, nisi ad ecclesiam reuerfa, gratias ageret omnipotenti Deo, & eius gloriosissimo confessori Guilhelmo, illuc redire statuit post turbam discessum. Sed dum illa expectat, & miranda Dei opera secum admiratur, ecce Dominus volens clarificare sanctum suum, ad eius tumulum cateruatim confluentibus populis, antiqua potentie sue innouat miracula, signisq; alijs alia succedunt. Igitur nolens expectare diutius, apprehensa manu pueri, non obstanti populi concursu, ad ecclesiam properat, & cum alijs sanitati restitutus, atque ea causa gratias agentibus, ipsa quoque pro filij sui salute gratias agit totius gratie largitori.

Eodem Dominico die, cum turbæ recessissent, multi & nostræ vr̄bis homines, & locis finitimis degentes, varijs afflicti morbis, qui præ populi frequentia ingredi antea non poterant, humiliter ac deuotè ad sancti tumulum accesserunt, sperantes in eo, qui sanatur contritos corde, vt per eiusdem beati patris merita, optata poteretur sospitare. Sed quia nimis longum est, immò impossibile, non ea modo, quæ ad sancti viri sepulcrum, sed etiam in diuersis regionibus ad eius inuocationem quotidie eduntur miracula, singulatim commemorare, dicemus in summa duntaxat: nempe, videre cecos, claudos ingredi, hydropicos curari, surdos audire, loqui mutos, dæmoniacos liberari, aperiri carceres, vincula solui, sanari lethaliter faucios, mortuos ad vitam reuocari: atque adeo etiam bruta animantia non vno morbo liberari: multos iam penè desperatione obrutos, ad sancti patris recordationem miracè releuari: denique quacunq; vel ægritudine correptos, vel periculo expositos, à malis omnibus eius intercessionibus ereptos, sentire presentem virtutem Domini nostri Iesu Christi, qui cum patre & spiritu sancto viuunt & regnant per omnia secula seculorum, Amen.

VITA SANCTI PATRIS NOSTRI THEODO- SII COENOBIARCHÆ, AVTHORE SI-

meone Metaphrasie.

Inter tempora quidem ver est iucundissimum, inter stellas autem sol est pulcherrimus: inter vitas autem optima quoque est vita magni Theodosij. Theodosij, inquam, qui nomen non solum esse nomen ostendit, sed id ad rerum perduxit veritatem, vt qui verè conspectus sit hominibus *θεῶν δῶρον*, id est, donum Dei, & vniuersæ vitæ, quæ virtutis amore tenetur, exemplar commune. Qua quidem de causa eum iustius fuerit nuncupare Cœnobiarcham, quàm quod cœnobia præfuerit. Nam hoc quidè est magis eius proprium: alterum verò, multorum quoque aliorum: & hoc quidem ostendit imperij beatitudinem, sicut re vera fuit: alterum autem finem habet incertum, & nondum manifestum euentum. Is autem quisnam fuerit ab initio, & ex quibusnam ortus sit parentibus, & quemadmodum ad spiritalia aggressus sit certamina, prius oportet persequi: deinde verò dicere de eius monasterio, quod ab omni lingua communiter decantatur, & de alijs rebus illius dicere pro viribus, nec aures grauando immoderata oratione, neq; rursus nimia breuitate in ijs quæ sunt opportuna, dando damnus egregijs animis.

Beatum Theodosium tulit quidam vicus, nomine Magarjassus, situs in regione Capadocum: qui tunc quidem erat multis ignotus & obscurus: nunc autem ferè omnibus propter ipsum cognitus. Oportebat enim eum esse potiùs causam splendoris patriæ & parentibus, quàm illa vitæ Theodosij decus afferre & gloriam. Erant autem ei parentes & vero Dei cultu religiosi, moribusque pij & Deo grati: qui vel ex ipsis nominibus bonam vitam & mores ingenuos optimè significabant. Vocabatur enim pater qui

Multi varijs affecti morbis, curantur.

IANVAR. II.

Theodosij Patria.

Parents.

Theodosij Patria.

Parents.